880

ARISTOTELE.

PASIUNILE

TRADUCERE

DIN RETORICA LUĬ ARISTOTELE CARTEA II

DE

CONSTANTIN CARAGIANI,
Profesor Universităţii din Iaşi.

CASA ŞCOALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICA
No 13165

BIBLIOTECA MINISTERULUI INSTRUCŢIUNEI PUBLICE ŞI A CULTELOR

BUCUREŞTI
TIPOGRAFIA ACADEMIEĬ ROMÂNE
(LABORATORIĬ ROMÂNĬ)
26. — Strada Academieĭ — 26.
1884

1819
1810

3347 Suart
122260

ARISTOTELE.

PASIUNILE

TRADUCERE

DIN RETORICA LUĬ ARISTOTELE CARTEA II

DE

J. CARAGIANI,
Profesor la Universitatea din Iaşĭ.

BIBLIOTECA MINISTERULUĬ INSTRUCŢIUNEĬ PUBLICE ŞI ALE CULTELOR
CASA ŞCOALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICA
No
135132

BUCUREŞTI
TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMANE (LABORATOII ROMANI)
26. — Strada Academieĭ, — 26.
1884

Catalog No. 1819
Bibliotecă No. 1
Etajeră No. 4

pe 14/04

1956

TECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
3347

B.C.U. Bucuresti
C135132

8·08
1(38) Aristotel

CASA ŞCOALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICA
№ 13166

PREFAŢĂ.

Pasiunile, pe cari Aristotele le-a analizat şi desvoltat în retorica sa cu scop de a servi ca material de argumentare pentru escitarea lor din partea oratorilor în adunărĭ şi tribunale, aŭ fost publicate pentru ăntâia dată în «**Convorbirile Literare.**» *Vroind sĕ le dăm o publicitate şi maĭ mare, le tipărim şi a parte în această broşură, siguri fiind că cetirea lor va fi plăcută, instructivă şi folositoare nu numaĭ celor carĭ se ocupă cu arta de a convinge, dar şi orĭ-căruĭ om în genere, şi maĭ cu seamă tinerimeĭ studioase.*

Traducĕtorul.

PASIUNILE

Pasiunile sunt acele mișcărĭ ale sufletuluĭ, cari schimbându-ne dispoziţiunile, ne fac sĕ judecăm alt-fel de cât maĭ nainte, și cari aduc după sine întristare saŭ bucurie. Ast-fel sunt mănia, mila, frica, și toate cele-lalte de felul acesta, precum și cele contrarie acestora. Trebue sĕ împărțim în treĭ ceea ce privește pe fie-care pasiune; prin aceasta se înțelege, despre mănie de exemplu: *cum trebue sĕ fim ca sĕ ne măniem, pe ce oameni ne măniem de ordinar, și pentru ce lucrurĭ;* căcĭ dacă am avea pe una saŭ doauĕ din acestea și nu pe toate, ar fi cu neputință sĕ facem pe auzitorĭ sĕ se mănie. Tot așa și despre cele-lalte pasiunĭ.

MĂNIA

Mănia s'ar putea defini : pofta dureroasă ce avem de o rĕsbunare ce o credem posibilă, pentru că vedem că cine-va nu ne bagă în seamă saŭ pe noĭ înşi-ne saŭ pe vre-unul din aĭ noştri, cu nedreptul. Dacă dar aceasta este mănia, atuncĭ cel care se mănie trebue sĕ se mănie neapĕrat tot-d'auna pe o persoană anume, pe Cleon de exemplu, ear nu pe om în general, şi pentru că luĭ saŭ vre unuia din aĭ luĭ i-a făcut ceva saŭ avea de gând sĕ-ĭ facă.

Orĭ ce mănie este însoţită de un fel de plăcere, care se naşte din speranţa de rĕsbunare. Căcĭ tot-d'auna simţim plăcere, când credem că avem sĕ căpĕtăm ceea ce dorim, şi nimenĭ nu doreşte lucrurĭ ce-ĭ par imposibile, pe când cel măniat doreşte lucrurĭ pe carĭ crede că le poate face. De aceea bine s'a zis despre mănie :

«Se strecoară în pepturile oamenilor maĭ dulce

de cât mierea care se scurge din fagură» (Iliada cântul XVIII, 109—110).

Căcĭ urmează un fel de plăcere și pentru aceasta și pentru că ceĭ măniațĭ se ocupă în minte cu rĕsbunarea. Inchipuirea dar care se naște atuncĭ în noĭ cum avem sĕ ne rĕsbunăm ne dă plăcere tot așa ca și închipuirea din visurĭ.

Nu băgăm în seamă un lucru, când ne pare că nu este de nicĭ o valoare; căcĭ și cele bune și cele rele și toate câte pot sĕ facă bine saŭ rĕŭ le credem demne de îngrijirea noastră, pe când cele cari nu pot sĕ facă nicĭ un bine saŭ nicĭ un rĕŭ, saŭ cari binele și rĕul ce pot face sunt foarte micĭ, pe acestea nu le credem de nicĭ o valoare.

Nebăgarea în seamă este de treĭ felurĭ: dispreț, opunere și insultă. Cel care disprețuește pe cineva nu-l bagă în seamă, pentru că lucrurile ce le credem de nicĭ o valoare le disprețuim; și cele de nicĭ o valoare nu le băgăm în seamă. Și cel care se opune cuiva se pare că-l disprețuește; căcĭ opunerea este o piedică ce aducem la ceea ce vrea cine-va, nu ca sĕ câștigăm noĭ ceva, ci ca sĕ nu reușească el. Fiind dar că la aceasta nu căutăm sĕ câștigăm noĭ ceva, de aceea nu-l băgăm în seamă. Căcĭ este evident că nicĭ rĕŭ nu

credem că poate sĕ ne facă; căcĭ alt-fel ne-am teme de el și nu l-am trata cu nebăgare în seamă. Apoĭ nicĭ bine de vre-o valoare nu credem că ne poate face; căcĭ atuncĭ am îngriji sĕ ne facem amicĭ cu el. Și cel care insultă pe cine-va face puțin caz de el; căcĭ insulta este a face rĕŭ saŭ a întrista pe cine-va pentru lucrurĭ, cari-ĭ aduc rușine, nu ca sĕ maĭ pățească și alt-ceva pe lângă ceea ce a pățit, ci ca sĕ se bucure cel care-l insultă; căcĭ cel care face rĕŭ pentru rĕŭ nu insultă, cișĭ rĕsbună. Cauza pentru care simțim plăcere când insultăm este închipuirea că făcênd rĕŭ cuĭva, ne facem mult maĭ superiorĭ luĭ. De aceea și tineriĭ și bogațiĭ sunt plecațĭ spre a insulta, căcĭ eĭ cred că insultând pe cine-va devin cu aceasta superiorĭ luĭ. Scopul insulteĭ este a necinsti pe cine-va, și cel care necinstește pe cineva, îl disprețuește. Căcĭ ceea ce nu-ĭ de nicĭ o valoare nu are nicĭ un preț nicĭ în bine, nicĭ în rĕŭ. De aceea zice Achile măniat:

«*M'a necinstit; căcĭ mĭ-a luat darul cu care m'aŭ cinstit Greciĭ.* (Omer Iliada I, 365 și Iliada IX 643), *ca și când aș fi un venetic infam*», ca unul care pentru aceasta s'a măniat.

Toțĭ credem că sĕ cuvine sĕ facă mare caz de noĭ inferioriĭ noștri în familie, în putere, în

merit și în genere în orĭ ce suntem cu mult superiorĭ lor; de exemplu cel bogat în banĭ crede că trebue sĕ fie băgat în seamă de cel sărac, cel elocvent la vorbă de cel slab de a vorbi, și cel care guvernă de cel guvernat, și cel care se crede demn de a porunci de cel pe care îl crede că are datoria sĕ asculte. De aceea s'a zis :

Mare este mănia regilor urmașĭ aĭ luĭ Joe...

Dar și în urmă păstrează mănia pĕnĕ când sĕ o împlinească (Omer Il. I, 82). Căcĭ eĭ se supĕră din cauza superiorităţiĭ lor. Maĭ pretindem sĕ fim respectaţĭ de aceia, pe carĭ îĭ credem că sunt datorĭ sĕ ne facă bine; aceștia sunt aceia, cărora le-am făcut bine saŭ le facem saŭ noĭ saŭ vre unul din aĭ noștri, saŭ prin noĭ, saŭ voim sĕ le facem bine saŭ am voit.

Din acestea se vede acuma cum trebue sĕ fim, ca sĕ ne măniem și pe cine ne măniem și pentru ce lucrurĭ. Ne măniem dar când suntem întristaţĭ; căcĭ cel ce este întristat dorește ceva. Ne întristăm și ne măniem, când cine-va ni se opune fățiș la ceea ce dorim, de exemplu, când avem sete și vrem sa bem, dacă ni se opune cine-va, ne măniem pe el; saŭ dacă chiar fără a se opune pare că vrea sĕ facă ceva tot contrariu dorinţeĭ noastre. Și dacă cine-va ni se opune la

ajutorul de care avem trebuință, saŭ dacă nu ne ajută, saŭ dacă ne aduce vre o altă supĕrare, când ne aflăm într'o ast-fel de stare, ne măniem pe toţĭ aceştia. Eată de ce bolnaviĭ, săraciĭ, amorezaţiĭ, ceĭ ce aŭ sete, şi în genere toţĭ ceĭ cari doresc ceva şi nu pot sĕ isbutească sunt aplecaţĭ la mănie, şi uşorĭ de a se întărâta maĭ cu samă pe ceĭ cari se arată nepăsătorĭ de starea lor de faţă; de exemplu, cel bolnav se mănie pe ceĭ nepăsătorĭ de boala sa, cel care se rĕsboeşte pe ceĭ nepăsătorĭ de cele ce-ĭ trebue pentru rĕsboiŭ, ear ceĭ amorezaţĭ pe ceĭ nepăsătorĭ la ceea ce priveşte amorul lor. Aseminea şi pentru celelalte, căcĭ suferinţa de care pătimeşte fie-care, ea singură îl conduce şi-ĭ arată pe cine are a se mănia. Ne maĭ supĕrăm, dacă ni se întêmplă contrariul de ceea ce aşteptăm; căcĭ cu cât un lucru ni se întêmplă maĭ pe neaşteptate, cu atâta ne întristează maĭ mult, precum şi ne înveseleşte cu atâta maĭ mult când îl căpătăm, cu cât se întêmplă peste aşteptarea noastră. Din aceste se vede şi cari împrejurărĭ, cari timpurĭ, cari dispoziţiunĭ şi cari vêrste sunt maĭ uşoare de întărâtat la mănie, şi când şi unde, şi că atuncĭ oameniĭ sunt maĭ uşorĭ de aţâţat, când se află în aceste împrejurărĭ.

Noĭ dar ast-fel trebue sĕ fim ca sĕ ne mănie-em uşor.

Ear oameniĭ pe cari ne mănie-m sunt ceĭ cari rîd de noĭ, cari-şĭ bat joc de noĭ şi cari ne ocărĕsc; căcĭ ast-fel ne insultă. Aseminea ne mănie-m pe ceĭ ce ne aduc nişte ast-fel de vătămărĭ, cari sunt semne de insultă. Ast-fel de vătămărĭ sunt negreşit acelea, pe cari ni le fac oameniĭ nicĭ cu scop de a-şĭ rĕsbuna pe noĭ pentru ceva, nicĭ cu scop de a trage vre-un folos pentru eĭ. Dacă dar nu le fac nicĭ pentru a-şĭ rĕsbuna nicĭ pentru a se folosi, este evident că le fac pentru a ne insulta. Pe lângă acestea ne mănie-m pe ceĭ cari vorbesc rĕŭ de noĭ şi cari dispreţuesc acele lucrurĭ, la cari noĭ ţinem foarte mult. De exemplu, ceĭ cari ambiţionează a fi consideraţĭ pentru filosofie se mănie, dacă cine-va dispreţueşte filosofia, precum ceĭ cari aŭ ambiţiunea de a fi consideraţĭ pentru frumuseţă se mănie, dacă cine-va dispreţueşte frumuseţa. Aseminea şi pentru cele-lalte. Mănia noastră este cu mult maĭ mare, dacă vom avea bănueală saŭ că de loc nu posedăm acele lucrurĭ, saŭ că nu aşa tare, saŭ că trecem în ochiĭ lumiĭ că nu le posedăm. Când ênsă ne credem foarte tarĭ în acele lucrurĭ, în cari suntem luaţĭ în rîs, nu ne pasă.

Ne mâniem maĭ mult pe amicĭ, decât pe ceĭ cari nu ne sunt amicĭ; căcĭ credem că se cuvine că amiciĭ maĭ mult decât orĭ-cine trebue sĕ ne facă bine, ear nu rĕŭ. Ne mâniem pe ceĭ cari aveaŭ obiceiŭ de a ne respecta saŭ de a îngriji de noĭ, dacă nu se maĭ poartă tot așa ca maĭ nainte către noĭ; căcĭ credem că suntem disprețuiți de eĭ, pentru că alt-fel s'ar fi purtat ca și maĭ nainte. Ne maĭ mâniem pe ceĭ cari nu ne rĕsplătesc cu bine pentru binele ce le-am făcut, și cari nu fac către noĭ ceea ce am facut și noĭ către eĭ în aseminea împrejurărĭ. Ne mâniem aseminea pe ceĭ cari pun piedicĭ planurilor noastre, dacă nu sunt inferiorĭ, căcĭ toți aceștia aŭ aerul de a ne disprețui, uniĭ socotindu-ne ca inferiorĭ, ear ceĭ-lalți ca și când le-am fi inferiorĭ, și prin urmare că le eram datorĭ sĕ le facem binele ce le-am făcut. Pe ceĭ cari nu sunt de nicĭ o valoare ne mâniem maĭ mult, dacă ne pare că fac puțin caz de noĭ întru ceva. Căcĭ, dupĕ cum s'a arĕtat, mânia are a face cu ceĭ cari nu se cuvine sĕ facă puțin caz de noĭ, și se cuvine ca ceĭ inferiorĭ sĕ nu se arăte fără respect către noĭ. Ear în contra amicilor ne mâniem și dacă nu vorbesc bine de noĭ, și dacă nu lucrează pentru binele nostru, și încă maĭ mult, dacă fac contrariul; pe lângă aceasta dacă nu

simt că avem trebuință, precum Plexipul luĭ Antifon se mănie pe Meleagru; căcĭ nesimțirea în aseminea împrejurare este un semn de nepăsare; pentru că lucrurile de cari ne îngrijim nu ne scapă din vedere. Ne măniem aseminea pe ceĭ cari se bucură de nenorocirile noastre, și în genere de ceĭ cari sunt veselĭ, când noĭ suntem nenorociți, căcĭ aceasta înseamnă saŭ că ne sunt dușmanĭ saŭ că fac puțin caz de noĭ. Ne măniem și pe ceĭ cari sunt nepăsătorĭ, când ne aduc ver-o supĕrare; de aceea ne și supĕrăm pe ceĭ cari ne anunță lucrurĭ rele și pe ceĭ cari ascultă relele ce se zic contra noastră, saŭ cari privesc relele noastre; căcĭ seamînă saŭ cu oameniĭ carĭ fac puțin caz de noĭ saŭ cu dușmanĭ, pentru că ceĭ cari ne iubesc compătimesc cu noĭ. Pe tot omul îl doare când se uită la relele sale. Încă ne măniem pe ceĭ cari fac puțin caz de noĭ înaintea a cincĭ feluri de oamenĭ: *înaintea acelora, cu cari rivalizăm, înaintea acelora pe cari îĭ admirăm, înaintea acelora de cari voim sĕ fim admirați, înaintea acelora de cari ne este rușine, saŭ cărora le este rușine de noĭ.* Inaintea acestor oamenĭ dacă cineva face puțin caz de noĭ ne măniem pe el și maĭ mult. Aseminea ne măniem pe aceia, cari disprețuesc niște astfel de ființe, cărora ar fi ru-

șine pentru noĭ de a nu le da ajutor, precum sunt părinții noștri, copii noștri, femeile noastre, ceĭ cari atêrnă de noĭ. Ne mănіem și pe ceĭ cari nu ne arată recunoștință, căcĭ astfel de nepăsare este o călcare de datorie către noĭ. Aseminea ne mănіem și pe ceĭ cari iaŭ în glumă ceea ce noĭ facem serios; căcĭ o astfel de glumă este ceva disprețuitor. Ne mănіem și pe ceĭ cari fac bine altora, dacă nu ne fac și noaue. Căcĭ a nu ne crede vrednicĭ și pe noĭ sĕ căpĕtăm ceea ce capĕtă toțĭ ceĭ-lalțĭ, aceasta este un semn de dispreț. Și uitarea pricinuește mănie, precum când cine-va d'abia ne a aflat numele și ni-la uitat. Căcĭ și uitarea pare a fi un semn că cine-va face puțin caz de ceva; pentru că uitarea provine din negligență, și negligența nu este alt-ceva decât a nu ținea la un lucru.

Pe cine dar ne mănіem, cum trebue sĕ fim ca sĕ ne mănіem și pentru ce lucrurĭ ne mănіem s'a zis. Este dar vădit că trebue sĕ pregătim pre judecătorĭ sĕ fie ast-fel, precum sunt ceĭ aplecațĭ spre mănie, ear pe adversariĭ noștri sĕ-ĭ arĕtăm ca vinovațĭ de acele lucrurĭ, pentru cari se mănie oameniĭ, precum sunt ceĭ pe cari ne mănіem.

ÎMBLĂNZIREA.

Fiind-că starea în care ne aflăm, când suntem mă-niați, este contrarie celeĭ în care suntem liniștiți, și mănia este contrariul blândețeĭ, sĕ vedem cum suntem, când suntem blănzĭ, și prin ce lucrurĭ ne îmblânzim. Imblânzirea dar s'ar putea definì : reintrare în starea naturală și încetarea mănieĭ. Dacă dar ne măniem pe ceĭ cari nu ne bagă în seamă, și nebăgarea în seamă este un lucru voluntariu, este evident că suntem blănzĭ către aceia, cari nu ne fac nimica din acestea, saŭ cari le fac fără voia lor, saŭ cari par ast-fel. Suntem blănzĭ și către aceia, cari voesc contrariul de ceea ce ne-aŭ făcut, și cari, ceea ce ne-aŭ făcut noauĕ, o fac și pentru eĭ înși-șĭ; căcĭ nimine nu se disprețuește pe sine în fața celor-lalțĭ. Ne înblânzim și către aceia, cari-șĭ mărturisesc greșeala și se căesc de ceea ce ne-aŭ făcut; căcĭ ne lăsăm de mănie satisfăcuțĭ oare-cum de întristarea, ce eĭ simt din căință. A-

ceasta se vede, când pedepsim pe servitorĭ; pe ceĭ cari tăgăduesc și nu spun adevĕrul îĭ pedepsim maĭ mult; ear pe ceĭ cari mărturisesc că cu drept sunt pedepsiţĭ încetăm de a ne mănia. Cauza este că a tăgăduì un lucru vădit este o nerușinare și o nebăgare în seamă și un dispreț. Căcĭ nu ne este rușine de oameniĭ, către cari avem mare dispreț. Ne îmblânzim și pe ceĭ cari se umilesc către noĭ și cari nu ni se opun cu vorba; căcĭ prin aceasta par că ne mărturisesc că ne sunt inferiorĭ, și ceĭ inferiorĭ se tem, și cel ce se teme de cine-va nu se arată nebăgător de sémă către el. Că încetăm de a ne mănia pe ceĭ cari se umilesc către noĭ arată și câniĭ; căci nu mușcă pe ceĭ cari se pun jos. Nu ne măniem și pe ceĭ cari sunt serioșĭ către noĭ, când spunem saŭ facem ceva cu seriozitate; căcĭ ni se pare că ni se dă importanță, ear nu dispreț. Nu ne măniem și pe ceĭ cari ne-aŭ făcut îndatoririĭ maĭ marĭ de cât rĕul ce ne fac acum, și pe ceĭ cari ne roagă și cari apelează la mărinimia noastră; căcĭ prin aceasta se arată maĭ umiliţĭ. Pe lângă acestea nu avem mănie pe ceĭ cari nu insultă, nicĭ nu batjocoresc, nicĭ nu se arată disprețuitorĭ, saŭ către nimine, saŭ nu către ceĭ bunĭ, saŭ nu către niște ast-fel de oa-

menĭ, precum suntem noĭ. Intr'un cuvênt pentru a face pe cine-va sĕ-ĭ treacă mânia, trebue sĕ căutăm a întrebuința acele mijloace, cari sunt contrariĭ celor ce provoacă mănia. Nu ne măniem și pe ceĭ de cari ne temem saŭ pe cari îĭ respectăm; căcĭ pênĕ când ne temem saŭ îĭ respectăm, nu putem sĕ ne măniem, petrucă este imposibil sĕ avem tot-deodată și frică și mănie. Și pe ceĭ cari ne-aŭ făcut ceva, ênsă de mănie, saŭ nu ne măniem de loc saŭ ne măniem maĭ puțin; căcĭ ni se pare că ceea ce ne-aŭ făcut n'aŭ făcut-o din cauză că nu fac nicĭ un caz de noĭ; pentru că orĭ cine se mănie face oare-care caz de acela pe care se mănie; și când nu facem caz de un lucru, nu simțim supĕrare, pe când la mănie tot-d'auna avem oare-care întristare. Nu ne măniem și pe ceĭ cari ne respectează.

Aseminea când suntem într'o stare opusă celeĭ în care ne măniem, este evident că suntem blănzĭ; de exemplu, când ne jucăm, când rîdem, când sĕrbăm, când suntem fericiți, când isbutim, când ni se împlinesc dorințele, și într'un cuvênt când nu suntem triștĭ saŭ când suntem veselĭ fără a insulta pe cine-va, și când sperăm că avem sĕ căpĕtăm ceva important. Incă nu ne măniem dacă a trecut mult timp, de când ni s'a făcut ceva, și prin urmare dacă

nu este recent lucrul, pentru care trebuia sĕ ne mă-niem; căcĭ timpul face sĕ înceteze mănia. Incetează aseminea și o maĭ mare mănie a noastră pe cineva, dacă ne-am rĕsbuna maĭ nainte pe altul. De aceea Filocrate, când poporul era măniat pe el și l-a întrebat cineva: *De ce nu te aperĭ*, bine a rĕspuns: *Nu este încă timp.*— Dar când?— *Când voiŭ vedea pe altul maĭ înainte calomniat și pedepsit.* Căcĭ ne îmblănzim, când ne vĕrsăm mănia pe altul, ceea ce s'a întêmplat cu Ergofil. Poporul, cu toate că era măniat maĭ mult pe el decât pe Calistene, îl achită, pentrucă cu o zi maĭ înainte condamnase la moarte pe Calistene. Aseminea ne trece mănia, dacă ne rĕsbunăm pe ceĭ carĭ ne-aŭ făcut ceva, și dacă aceștia aŭ pățit vre-un rĕŭ maĭ mare decât acela, ce le-am fi făcut noi ceĭ măniațĭ; căcĭ atuncĭ credem că ne-am resbunat oare-cum. Ne trece mănia și dacă credem că noĭ suntem de vină de ceea ce ni s'a făcut, și că cu drept suferim; căcĭ mănia nu are a face cu ceea ce este drept și cuvenit; pentrucă atuncĭ nu maĭ credem că pătimim pe nedrept, pe când mănia tocmaĭ în aceasta stă. De aceea când pedepsim, dacă vrem sĕ nu se mănie cel pedepsit, trebue sĕ pedepsim maĭ înainte cu vorba arĕtându-ĭ motivul; căcĭ atuncĭ chiar și robiĭ ast-fel pe-

depsiți se mănie maĭ puțin. Ne trece mănia și când credem că cel pedepsit are sĕ știe că noĭ l-am pedepsit și că l-am pedepsit pentru ceea ce ne-a făcut; căcĭ mânia are a face cu persoane anume și pentru motive anume, și aceasta se vede din definițiune. De aceea bine s'a zis (Omer Odysea IX, 504):

Dacă te va întreba cineva cine ți-a scos ochiul, sĕ-ĭ spuĭ: Odyseŭ, cuceritorul de orașe...

crezênd că nu și-ar fi rĕsbunat, dacă Ciclopul n'ar fi știut și cine l-a pedepsit și pentru ce l-a pedepsit. De aceea și pe orĭ cine altul, care nu este în stare sĕ simtă pedeapsa noastră, nu ne maĭ mănіem, precum nicĭ pe morțĭ, ca uniĭ cari aŭ pățit rĕul cel maĭ mare, și pe cari n'are sĕ-ĭ doară și cari nicĭ n'aŭ sĕ simțească, ceea ce doresc ceĭ mániați. De aceea bine a zis poetul (Omer Il. XXIV. 54), vrênd sĕ facă pe Achile sĕ se lase de mănie în contra cadavruluĭ luĭ Ector:

Căcĭ de mânie insultă o țărină acum nesimțitoare.

Este evident dar că ceĭ cari vroesc sĕ imblânzească pe ceĭ mániați trebue sĕ-și ia argumentele din aceste locurĭ comune; căcĭ pe aceștia cu aceste argumente îĭ pot îmblânzi, ear pe aceia, în contra cărora suntem mániați, trebue sĕ-ĭ arĕte saŭ ca teribilĭ saŭ ca demnĭ de respect, saŭ ca oa-

menĭ carĭ aŭ făcut îndatoriri celor măniaţĭ pe eĭ, saŭ că ceea ce aŭ făcut aŭ făcut-o fără voia lor, saŭ că suferă foarte mult de ceea ce s'a făcut.

BIBLIOTECA MINISTERULUI INSTRUCȚIUNII ȘI CULTELOR PUBLICE

IUBIREA

Sĕ definim acuma amiciția și iubirea, și sĕ spunem pe cine iubim și pe cine urîm și pentru ce. *A iubi nu este altceva de cât a voi binele cui-va și tot ce credem că-i este bine și a ne sili după putință sĕ facem ca sĕ capete binele ce-ĭ voim, și aceasta spre a se folosi el, ear nu noĭ. Ear amic este și se zice cel care iubește și este iubit. Ceĭ dar cari se cred că sunt în niște ast-fel de dispoziții unul către altul se consideră ca amicĭ.*

Dacă această definiție este adevĕrată, atuncĭ trebue neapĕrat sĕ ne fie amic cel care se bucură pentru fericirile noastre și pe care îl doare pentru nenorocirile noastre, nu pentrucă el căștigă saŭ perde ceva, ci numaĭ pentru noĭ; căcĭ toți oameniĭ se bucură, când capĕtă ceea ce doresc, și se întristează, când li se întêmplă contrariul, așa în cât bucuriile și întristările lor sunt un semn de ceea ce voiaŭ. Maĭ sunt amicĭ și aceia,

BIBLIOTECA Centrală Universitară București

135132

cari aŭ ajuns a simți că ce este bine saŭ rĕŭ pentru unul sĕ fie și pentru cel-lalt. Aseminea sunt amicĭ ceĭ cari aŭ aceiașĭ amicĭ și aceiașĭ inimicĭ; căcĭ este neapĕrată trebuință sĕ voească ceea ce voesc amiciĭ lor; așa încât cel ce voește cuĭ-va ceea ce voește și pentru sine se pare că-ĭ este amic.

Iubim și pe ceĭ cari ne-aŭ făcut bine saŭ noauĕ saŭ celor de cari îngrijim, dacă bine-facerile sunt marĭ saŭ dacă le-aŭ făcut din propriul lor îndemn saŭ la timpurile cuvenite, și dacă le-aŭ făcut numaĭ pentru interesul nostru. Iubim și pe aceia, pe cari-ĭ credem că voesc sĕ ne facă bine. Iubim și pe amiciĭ amicilor noștri, și pe oameniĭ cari iubesc pe aceia, pe cari-ĭ iubim și noĭ, și pe ceĭ iubiți de aceia, pe cari-ĭ iubim și noĭ. Aseminea iubim și pe aceia, cari aŭ aceiașĭ inimicĭ cu noĭ, și cari urĕsc pe ceĭ, pe cari îĭ urîm și noĭ, și pe ceĭ urîți de aceia, pe cari îĭ urîm și noĭ; căcĭ ce este bine pentru toți aceștia se pare că este și pentru noĭ; de aceea le voim binele ce voim și pentru noĭ, și aceasta am spus că este firea unuĭ amic.

Încă maĭ iubim pe aceia, cari fac bine oamenilor saŭ ajutându-ĭ cu banĭ saŭ scăpându-ĭ de pericol; de aceea onorăm pe ceĭ darnicĭ, pe ceĭ curajĭoșĭ și pe ceĭ drepți. Ast-fel credem că

pot sĕ fie ceĭ carĭ nu trăesc din punga altora, precum sunt ceĭ cari trăesc din munca lor, și din aceștia ceĭ cari-șĭ agonisesc ale vieţeĭ prin cultura pămêntuluĭ și dintre ceĭ-lalţĭ maĭ cu seamă meseriașiĭ. Aseminea iubim pe ceĭ virtuoșĭ, pentrucă nu fac nedreptăţĭ, și pe ceĭ cari nu sunt oamenĭ de daraverurĭ tot din aceeașĭ cauză. Iubim și pe aceia, cu cari voim sĕ fim amicĭ, dacă se arată că voesc și eĭ; ast-fel sunt ceĭ cari se disting în vre-un merit și ceĭ cari se bucură de o bună reputaţie saŭ din partea tuturora, saŭ din partea celor maĭ bunĭ, saŭ din partea celor admiraţĭ de noĭ saŭ celor cari ne admiră pe noĭ.

Maĭ iubim pe ceĭ plăcuţĭ la convieţuire și cu cari ne place sĕ ne petrecem timpul. Ast-fel sunt oameniĭ, cu cari te poţĭ înţelege, și ceĭ cari nu ne mustră pentru greșelile ce facem, și ceĭ cari nu sunt cârtitorĭ nicĭ hărţăgoșĭ; căcĭ tuturor acestora le place lupta, și ceĭ cari luptă se pare că voesc contrariul de ceea ce voesc adversariĭ lor. Ast-fel sunt și aceia, cari ne iaŭ în rîs cu dibăcie și cari priimesc fără supĕrare gluma noastră; căcĭ ceĭ cari sunt în stare și a priimi gluma noastră și a glumi cu noĭ într'un mod plăcut tind tot la acelașĭ lucru, la care tindem și noĭ.

Aseminea iubim și pe ceĭ cari ne laudă me-

ritele noastre ce le avem, și din acestea maĭ cu seamă pe cele ce ne temem că nu le avem. Iubim și pe ceĭ cari aŭ o înfățișare curată în corp, în îmbrăcăminte și în tot traĭul lor, și pe ceĭ cari nu ne amintesc de greșelile noastre nicĭ de bine-facerile ce ne-aŭ făcut; căcĭ ceĭ cari fac aceasta ne mustră. Iubim și pe ceĭ cari uită rĕul ce li se face, și cari nu observă greșelile celor-lalți, ci cari sunt împăcĭuitorĭ; căcĭ despre aceștia credem că ast-fel aŭ sĕ se poarte cu noĭ, precum sunt și către cei-lalți. Încă maĭ iubim pe ceĭ cari nu vorbesc rĕŭ de cei-lalți, și cari nu se interesează a ștì relele nicĭ ale altora nicĭ pe ale noastre, ci numaĭ părțile cele bune; căcĭ omul bun aceasta face. Aseminea iubim pe ceĭ cari nu ni se opun, când ne mămiem saŭ facem ceva serios; căcĭ aceștia par a voĭ lupta.

Iubim pe ceĭ cari ne daŭ oareșĭ-care importanță, adecă cari ne admiră, cari ne cred de treabă și cari găsesc plăcere în noĭ, și maĭ cu seamă când fac acestea în acele lucrurĭ, în cari noĭ voim cu deosebire sĕ fim admirați saŭ sĕ trecem de serioșĭ saŭ de plăcuțĭ. Iubim și pe ceĭ de o seamă cu noĭ și cari aŭ aceeașĭ ocupațiune ca și noĭ, dacă ênsă nu ne aduc vre-o supĕrare și dacă nu ne fac concurență în profesiune; căcĭ atuncĭ se

întêmplă ceea ce spune zicĕtoarea : *Şi olarul pismueşte pe olar şi zidarul pe zidar.* Aseminea iubim pe ceĭ carĭ doresc ceea ce dorim și noĭ, dacă ênsă lucrurile dorite sunt ast-fel încât, căpĕtând eĭ, sĕ putem căpĕta și noĭ ; căcĭ de nu, se întêmplă earăşĭ ceea ce spune zicĕtoarea de maĭ sus. Iubim și pe aceĭa, cu cari stăm în ast-fel de relațiunĭ, încât nu ne este rușine dacă spunem saŭ facem înaintea lor lucrurĭ, cari trec de rușinoase înaintea ochilor oamenilor, dacă ênsă aceasta nu provine din dispreț cătrĕ eĭ. Aseminea iubim și pe aceĭa, înaintea cărora ne este rușine a face o faptă în adevĕr rușinoasă.

Pe oameniĭ cu cari rivalizăm, saŭ cari voim sĕ fie zeloșĭ de noĭ, fără invidie ênsă, pe aceĭa saŭ îĭ iubim saŭ voim sĕ fim amicĭ cu eĭ. Iubim și pe ceĭ, pe cari îĭ ajutăm a căpĕta un bine, dacă din aceasta n'are sĕ rezulte pentru noĭ vreun rĕŭ maĭ mare. Voim sĕ fim amicĭ și cu aceĭa, cari iubesc pe amiciĭ lor în același mod și când sunt absenți și când sunt prezenți; de aceea toți oameniĭ iubesc pe aceĭa, cari nu uită pe morți, și în genere pe ceĭ cari iubesc foarte mult pe amiciĭ lor și cari nu-ĭ părăsesc; căcĭ dintre oameniĭ bunĭ iubim maĭ mult pe ceĭ cari sunt amicĭ bunĭ. Aseminea iubim pe ceĭ cari nu se ascund de

noĭ. Ast-fel sunt și ceĭ cari îșĭ spun și slăbicĭunile lor; căcĭ s'a zis că înaintea amicilor noștri nu ne este rușine de lucrurile osîndite de părerea vulguluĭ. Dacă dar cel care se rușinează a-șĭ destăĭnuì slăbicĭunile nu iubește, cel care nu se rușinează destăĭnuindu-le pare că iubește. Iubim și pe ceĭ cari nu ne inspiră frică și pe ceĭ în cari avem încredere; căcĭ nimine nu iubește pe cel de care se teme. Sunt multe felurĭ de amiciție: tovărășia, intimitatea, înrudirea și câte de aseminea. Lucrurile cari fac amiciția sunt îndatorirea și a o face fără sĕ fie rugat cine-va, și dupĕ ce o facem sĕ nu spunem la nimenĭ despre aceasta; căcĭ ast-fel se pare că motivul n'a fost altul decât iubirea către el.

In ceea ce privește dușmănia și ura, este vederat că trebue sĕ căutăm a găsì argumente din contrariul celor de maĭ sus. Lucrurile cari produc dușmănia sunt mănia, opunerea, calomnia. Mănia se naște din relele ce ne face cine-va noauĕ, ear dușmănia și din cele ce nu ni s'aŭ făcut noauĕ; căcĭ dacă bănuim pe cineva că este ast-fel, îl urîm. Mănia are a face cu persoane anume, de exemplu cu Calia saŭ Socrate, ear ura și cu specĭĭ de oamenĭ, căcĭ orĭ-cine urĕște pe hoț și pe calomniator; și mănia se vindecă cu timpul, ura

ênsă n'are leac; apoĭ mănia are de scop a aduce supĕrare celuĭ pe care suntem măniațĭ, ear ura a-ĭ face rĕŭ maĭ mult; căcĭ cel măniat voește sĕ știe cel pedepsit pe acela care ĭ-a făcut rĕul, pe când cel care urĕște nicĭ-de-cum nu se îngrijește de aceasta. Lucrurile triste, pe toate le simțim; ear cele ce sunt de tot rele, precum este nedreptatea și nebunia, maĭ nicĭ-de-cum nu sunt simțite; căcĭ prezența viciuluĭ în noĭ nu ne aduce nicĭ o întristare. Apoĭ mănia este însoțită de întristare, ear ura nu este însoțită de întristare; căcĭ cel măniat este întristat, pe când cel care urĕște, nu. Celuĭ măniat ar putea sĕ-ĭ fie milă de acela, care ĭ-a făcut rĕŭ, dacă acestuĭa i s'ar întêmpla multe nenorocirĭ, cel ce urĕște ênsă nu miluește, orĭ ce-i s'ar întêmpla. Căcĭ cel măniat voește sĕ întoarcă rĕul celuĭa, pe care este măniat, pe când cel care urĕște voește peirea aceluĭa, pe care-l urĕște.

Prin acestea dar este clar că putem sĕ demonstrăm că cineva este amic saŭ dușman, când este; și putem sĕ facem sĕ treacă de amic saŭ de dușman, când nu este; și când zice că este amic, sĕ-ĭ demonstrăm contrariul, și când nu se știe din ce cauză s'a făcut ceva, de mănie saŭ de dușmănie, sĕ întoarcem lucrul în partea, în care voim.

FRICA

De ce lucrurĭ ne temem și de ce oamenĭ și cum trebue sĕ fim ca sĕ ne temem, se va vedea din următoarele. *Frica dar se poate defini un fel de întristare saŭ turburare ce simțim din închipuirea unuĭ rĕŭ ce are sĕ ne vie, rĕŭ care poate saŭ sĕ ne peardă saŭ sĕ ne întristeze;* căcĭ nu ne temem de toate relele, de exemplu sĕ nu fim nedrepțĭ saŭ slabĭ, ci de acele rele ne temem, cari aŭ puterea sĕ ne aducă saŭ perderĭ marĭ saŭ întristărĭ marĭ, și maĭ cu seamă dacă nu sunt departe, ci așa de aproape, încât par iminente; căcĭ de cele cari sunt foarte îndepărtate nu ne temem, pentru că toțĭ știm că avem sĕ murim, fiind ênsă că moartea nu este aproape, nu avem nicĭ o grijĕ.

Dacă dar frica nu este de cât aceasta, atuncĭ neapĕrat acele lucrurĭ ne inspiră frică, cari par că aŭ mare putere de a ne aduce peirea, saŭ perderĭ cari pot sĕ ne aducă marĭ întristărĭ.

De aceea și semnele prevestitoare unor ast-fel de nenorociri sunt înspăimêntătoare, pentru că rĕul ne pare aproape; căcĭ aceasta este primejdie, apropiarea unuĭ lucru, de care ne temem. Ast-fel de semne prevestitoare sunt dușmănia și mânia celor carĭ pot sĕ ne facă vre-un rĕŭ; căcĭ este clar că aŭ și voința și puterea, așa în cât sunt aproape de a ne face rĕul. Aseminea ne temem de oameniĭ nedrepți, când aŭ puterea în mână; căcĭ omul nedrept este nedrept prin intențiunea ce are de a face rĕŭ. Ne temem și de oameniĭ virtuoșĭ insultați, când aŭ puterea în mănă; căcĭ este vederat că voesc sĕ-șĭ rĕbune orĭ când îĭ insultă cine-va, acum ênsă aŭ și puterea pentru aceasta. Ne temem și de aceia, cari se tem de noĭ fiind-că ne-aŭ făcut vre-un rĕŭ, și cari sunt în stare sĕ ne facă ceva; căcĭ niște ast-fel de oamenĭ trebue neapĕrat sĕ fie tot-dauna gata. Și fiind că oameniĭ ceĭ maĭ mulți sunt cam rĕĭ, și se corup când este vorba sĕ câștige ceva și sunt fricoșĭ la primejdiĭ, de aceea de ordinar este de temut, când soarta noastră stă în mâna altora. De aceea ceĭ cari aŭ comis vre o crimă se tem de complicĭĭ lor sĕ nu-ĭ denunțe saŭ sĕ nu-ĭ părăsească. Aseminea ceĭ cari aŭ puterea de a face rĕŭ inspiră tot-dauna frică la aceia,

cari pot sĕ fie expuşĭ a fi nedreptăţiţĭ; căcĭ oameniĭ de ordinar fac nedreptatea, când le stă în mână. Ne temem şi de aceia, cărora le-am făcut vre-o nedreptate, saŭ cari se cred nedreptăţiţĭ de noĭ; căcĭ aceştia tot-dauna pândesc ocaziunea. Ne temem şi de ceĭ cari ne-aŭ făcut vre-o nedreptate, dacă aŭ putere; căcĭ aceştia se tem sĕ nu le întoarcem rĕul şi sunt gata, pentru că, cum am spus, un ast-fel de lucru inspiră frică. Aseminea ne temem şi de oameniĭ, cari sunt în rivalitate cu noĭ pentru a căpĕta acelaşĭ lucru, când nu este cu putinţă ca acest lucru sĕ-l avem tot-de-odată şi noĭ şi eĭ; căcĭ tot-dauna suntem în luptă cu nişte ast-fel de oamenĭ. Pe lângă acestea ceĭ cari inspiră frică la oamenĭ maĭ puternicĭ de cât noĭ ne inspiră şi noauĕ, şi de aceĭa, de cari se tem ceĭ maĭ tarĭ de cât noĭ, ne temem şi noĭ de eĭ, precum tot din acelaşĭ motiv ne temem şi de ceĭ cari aŭ doborît oamenĭ maĭ tarĭ de căt noĭ; ear ceĭ cari atacă oamenĭ maĭ slabĭ de cât noĭ, aceştia saŭ acuma ne inspiră temere saŭ maĭ târziŭ aŭ sĕ ne inspire, cum se vor face maĭ tarĭ.

Dintre oameniĭ, cărora le-am făcut vre-o nedreptate, şi dintre rivaliĭ şi duşmaniĭ noştri nu ne temem de ceĭ cari se mânie iute şi de ceĭ

cari sunt deschiș, ci de ceĭ blânzĭ și prefăcuțĭ și viclenĭ; căcĭ ceĭ apropiațĭ nu se știe dacă aŭ de gând sĕ ne facă rĕŭ și când, așa în cât nicĭ odată nu se arată că sunt departe.

Toate lucrurile de cari ne temem ne sunt și maĭ înspăimêntătoare, când greșelile ce am făcut nu este cu putință sĕ le îndreptăm, saŭ pentru că îndreptarea lor este de tot imposibilă saŭ pentru că nu stă în mâna noastră, ci în mâna dușmanilor noștri, și când saŭ nu se poate da nicĭ un ajutor, saŭ dacă se pot da ajutoare, sunt greŭ de găsit. Pe scurt vorbind, de acele lucrurĭ ne temem, cari ne inspiră milă, când le vedem întêmplându-se la alțiĭ. Din lucrurile dar cari ne inspiră frică și de cari ne temem, acestea sunt aproape pe scurt cele maĭ principale.

Sĕ spunem acuma cum trebue sĕ fim ca sĕ ne temem. Dacă frica este însoțită de așteptarea că are sĕ ni se întêmple o nenorocire, care are sĕ ne aducă perderĭ, este clar că cine nu crede că are sĕ-ĭ se întêmple ceva nu se teme nicĭ de lucrurile, pe cari nu le crede că aŭ sĕ-ĭ se întêmple, nicĭ de oameniĭ, de la cari nu crede că are sĕ-ĭ vie vre-un rĕŭ, nicĭ atuncĭ, când crede că n'are sĕ-ĭ se întêmple nicĭ un rĕŭ. Trebue dar neapĕrat ca aceia sĕ fie aplecațĭ la frică, cari

cred că poate sĕ li se întêmple ceva și anume cutare nenorocire, de la cutare om, în cutare timp. Din contra nu cred că are sĕ li se întêmple nicĭ un rĕŭ ceĭ cari sunt saŭ cari se cred că se află în mare fericire; de aceea aceștia sunt obrasnicĭ și nepăsătorĭ și curajĭoșĭ. Ceea ce face pe aceștia ast-fel sunt bogăția, tăria, mulțimea de amicĭ, puterea. Nu se tem nicĭ aceia, cari cred că aŭ suferit deja toate nenorocirile, și aceĭa cari aŭ perdut orĭ-ce speranță pentru viitor, precum sunt ceĭ pe cari acuma îĭ duc la moarte cu toba. Ca sĕ fie cine-va susceptibil de frică, trebue sĕ maĭ aibă oare-șĭ care speranță de scăpare din primejdia în care se luptă. Probă despre aceasta este că frica ne face sĕ ne gândim, pe când nimine nu se maĭ gândește la lucrurĭ, despre cari a perdut orĭ-ce speranță. Când dar este maĭ bine pentru noĭ ca auditoriĭ sĕ se teamă maĭ mult de cât sĕ peardă orĭ-ce speranță, trebue sĕ-ĭ pregătim și sĕ-ĭ dispunem ast-fel arĕtându-le că sunt într'o pozițiune, în cât pot sĕ pățească; căcĭ și alțiĭ maĭ marĭ decât eĭ aŭ pățit, și că semeniĭ lor suferă saŭ aŭ suferit, și de la oamenĭ, de la cari nu se așteptaŭ, și lucrurĭ și în timpurĭ, pe cari și când nicĭ nu le trecea prin minte că puteaŭ să le sufere.

Fiindcă cunoaștem acuma ce este frica, și cari sunt lucrurile cari ne o inspiră, și cum trebue sĕ fim ca sĕ ne temem, din acestea se poate vedea și ce este curajĭul, și cari lucrurĭ ne daŭ curajiŭ și cum trebue să fim, ca sĕ avem curajĭŭ; căcĭ curajĭul este contrariul temereĭ, și ceea ce inspiră curajĭŭ este contrariŭ de ceea ce inspiră frică. Din acestea rezultă că curajĭul este speranța însoțită de închipuirea ce ne facem că mijloacele de scăpare sunt aproape de noĭ, ear lucrurile de cari ne temem saŭ că nu există de loc saŭ că sunt departe de noĭ. Avem dar curajĭŭ, când primejdiile sunt departe, și când ajutoarele cari ne inspiră curajĭŭ, sunt aproape; apoĭ când putem sĕ îndreptăm greșelile ce am făcut și când avem ajutoare saŭ multe saŭ marĭ, saŭ și una și alta. Aseminea avem curajĭŭ, când nicĭ alțiĭ nu ne-aŭ făcut vre-un rĕŭ, nicĭ noĭ la alțiĭ, și când saŭ de loc nu avem adversarĭ, saŭ și ceĭ pe cari îĭ avem nu aŭ putere; saŭ când avem amicĭ, cari aŭ puterea în mână, saŭ cari ne-aŭ făcut bine saŭ cărora noĭ le-am făcut bine, saŭ când ceĭ cari aŭ aceleași interese ca și noĭ sunt maĭ mulți, saŭ maĭ tarĭ, saŭ și una și alta.

Ear noĭ avem cârajĭŭ, dacă suntem precum urmează: Dacă ne aducem aminte că în multe

am isbutit și că nimica rĕŭ n'am pățit, dacă de multe orĭ am fost în primejdiĭ și tot-dauna am scăpat. Căcĭ în doauĕ cazurĭ oameniĭ sunt nepăsătorĭ la primejdiĭ: saŭ când aŭ ajutoare saŭ când nu aŭ nicĭ o experiență de primejdie, ceea ce se întêmplă la primejdiile de mare: și ceĭ cari nu aŭ nicĭ o experiență de furtună de mare nu se tem și ceĭ cari aŭ ajutoare de scăpare prin experiență nu-șĭ pierd curajĭul.

Mai avem curajĭŭ și nu ne temem de un lucru, când nicĭ egaliĭ noștri nu se tem de acel lucru, nicĭ inferioriĭ noștri, nici aceia, cărora credem că le suntem superiorĭ. Credem că suntem superiorĭ oamenilor acelora, pe cari ĭ-am învins saŭ pe eĭ saŭ pe superioriĭ lor saŭ pe egaliĭ lor. Aseminea avem curajĭŭ, când credem că avem mijloace maĭ multe saŭ maĭ marĭ, cu cari întrecând pe adversariĭ noștri le inspirăm frică; aceste sunt: banĭ mulțĭ, tărie de corp, amicĭ mulțĭ și puternicĭ, pozițiune tare, și saŭ toate saŭ cele maĭ marĭ preparative de resboiŭ. Pe lângă aceasta nu ne temem, dacă nu am făcut nicĭ un rĕŭ saŭ la nimenĭ, saŭ nu la mulțĭ, saŭ nu la niște ast-fel de oamenĭ, de cari am putea sĕ ne temem. Și în genere dacă ne simțim cu conștiința împĕcată către zeĭ, și pe lângă altele dacă și semnele pre-

vestitoare și prorocirile oraculelor sunt în favoarea noastră. Căcĭ a nu face nedreptate, ci a suferi de la alțiĭ, aceasta ne dă mânie și mânia ne dă curajĭŭ, și tot-dauna credem că Dumnezĕŭ ajută pe ceĭ nedreptățițĭ. Maĭ avem curajĭŭ, când, atacând noĭ maĭ ăntâĭŭ pe dușman, credem că nu avem sĕ pățim nimica nicĭ atuncĭ nicĭ pe urmă, și că avem sĕ isbutim.

Atâta dar despre lucrurile, de cari ne temem și despre cele cari ne incurajează.

RUȘINEA

Pentru cari lucrurĭ ne este rușine și pentru cari nu, și de ce oamenĭ, și cum trebue sĕ fim ca sĕ avem saŭ sĕ nu avem rușine, se va vedea din următoarele. *Rușinea se poate defini o întristare și turburare pentru acele rele, cari par că aduc dezonoare, și aceste rele pot fi saŭ prezente saŭ trecute saŭ viitoare. Ear nerușinarea este o nepăsare și indiferență tot pentru aceste lucrurĭ.*

Dacă dar rușinea este ceea ce am definit, atuncĭ neapĕrat trebue sĕ ne fie rușine de acele rele, cari par că ne aduc dezonoare saŭ noauĕ saŭ celora de cari îngrijim. Ast-fel sunt toate acele fapte, cari provin din viciurĭ: de exemplu a-șĭ lepăda cine-va scutul saŭ a fugi; căcĭ acestea provin din frică; și a-șĭ apropria cine-va un lucru încredințat luĭ, pentru că aceasta provine din nedreptate; și a se aduna cu cine nu trebue, saŭ unde nu trebue, saŭ când nu trebue; căcĭ

acestea provin din dăsfrênare. Aseminea a câștiga din lucrurĭ micĭ saŭ din lucrurĭ rușinoase saŭ de la oameniĭ neputincioșĭ, precum de la săracĭ saŭ de la morțĭ, de unde și zicĕtoarea :

Ia bir și de la mort

căcĭ acestea provin din lăcomia de câștigurĭ rușinoase și din înjosire. Maĭ este rușinos lucru și a nu ajuta pe cine-va cu banĭ, când poate, saŭ a ajuta maĭ puțin decât trebue și a se ajuta de la oamenĭ, cari sunt maĭ puțin bogațĭ decât eĭ. Pe lângă acestea este rușine și a se preface că cere împrumut, când cere sĕ-ĭ se facă un bine, și a se preface că cere sĕ-ĭ se facă un bine, când reclamă o datorie, și a se preface că reclamă ceva ca datorie, când cere sĕ-ĭ se facă un bine, și a lăuda un lucru, ca sĕ înțeleagă cel-lalt că-l cerem sĕ ni-l dăruească; și când am cerut un lucru de la cine-va și ni-l a refuzat, sĕ-l tot cerem. Căcĭ toate aceste sunt semne de înjosire. Ear a lăuda pe cine-va, când este față, este semn de lingușire, precum și a-ĭ lăuda prea mult calitățile şi a-ĭ acoperi defectele, și a compătimi cu el peste mĕsură, când suferă, şi toate cele-lalte câte sunt ca acestea. Este rușine și a nu suferi

muncĭ, pe cari le suferă ceĭ maĭ bĕtrânĭ decât noi, saŭ ceĭ gingaşĭ, saŭ ceĭ cari sunt într'o poziţiune socială maĭ naltă de cât noĭ, saŭ într'un cuvênt ceĭ maĭ slabĭ decât noĭ, căcĭ toate acestea sunt semne de moliciune. Aseminea este ruşine a primi bine-facerĭ de la alţiĭ şi aceasta de multe orĭ, şi a dispreţui bine-facerile ce ne-aŭ făcut; căcĭ toate acestea sunt semne de suflet mic şi de înjosire. Este ruşine şi a vorbi de sine, şi a promite lucrurĭ peste puterile sale, şi a-şĭ însuşi fapte şi calităţĭ străine; căcĭ acestea sunt semne de fudulie. Tot aşa şi faptele şi semnele şi orĭce manifestare a fie-căreĭ clase din cele-lalte viciĭ de caracter; căcĭ toate acestea sunt urîte şi ruşinoase.

Pe lângă acestea este ruşine a nu avea şi noĭ ceea ce aŭ toţĭ, saŭ semeniĭ noştri toţĭ, saŭ ceĭ maĭ mulţĭ dintr'ênşiĭ. Prin semeniĭ noştri înţeleg connaţionalĭ, concetăţenĭ, convĕrstnicĭ, rudeniĭ, şi în genere pe egaliĭ noştri. Căcĭ este chiar ruşinos lucru a nu avea şi noĭ, de exemplu, măcar atâta educaţie ca şi eĭ, şi din cele-lalte tot atât ca şi eĭ. Toate acestea sunt şi maĭ ruşinoase pentru noĭ, când se pare că noĭ suntem cauza de nu le avem; căcĭ ast-fel par şi maĭ mult că provin

din viciŭ, când noĭ suntem de vină că nu le-am avut, nu le avem, saŭ nu le vom avea.

Din câte păţim, am păţit, saŭ avem să păţim, numaĭ de acele ne este ruşine, cari ne aduc dezonoare şi ocări. Ast-fel sunt actele insultătoare comise pe trupul nostru, saŭ acele în cari servim pe cine-va ca sĕ săvârşească lucrurĭ ruşinoase, carĭ ne aduc despreţul. Din aceste acte cele cari provin din desfrênare sunt ruşinoase pentru noi, şi când le facem de bună voĭea noastră şi când le facem fără voĭea noastră; ear cele ce se comit pe trupul nostru cu sila sunt ruşinoase pentru noĭ, când se fac fără voĭea noastră ; căcĭ cine le suferă fără a se apĕra arată că n'are curajiŭ saŭ că este fricos. Lucrurile dar, de cari ne este ruşine, acestea sunt şi cele de aseminea.

Fiind ênsă că ruşinea nu este alt-ceva decât închipuirea despre reaua opiniune ce aŭ ceĭ-lalţĭ despre noĭ, şi numaĭ de dênsa ne turburăm, ear nu de ceea ce are sĕ rezulte dintr'ênsa; şi fiindcă nimenĭ nu se îngrijeşte de opiniunea celor-lalţĭ de cât din cauza persoanelor, cari o aŭ, de aicĭ rezultă neapĕrat că de aceĭ oamenĭ ne este ruşine, de cari ţinem seamă. Ţinem dar seamă de aceia, *cari ne consideră, de ceĭ pe cari-ĭ considerăm, de ceĭ de cari voim sĕ fim consideraţĭ, de ceĭ cu cari riva-*

lizăm, şi de aceia, a căror opiniune nu o dispreţuim. Voim dar sĕ fim consideraţĭ de aceia, cari aŭ vreunul din acele merite, pe cari le onorează oameniĭ, saŭ de la cari din întêmplare avem mare trebuinţă sĕ căpĕtăm ceva, care stă în mâna lor, precum sunt ceĭ amorezaţĭ. Rivalizăm cu egaliĭ noştri; ear oameniĭ de cari ne îngrijim că aŭ sĕ fie crezuţĭ ca veridicĭ sunt ceĭ prudenţĭ; ast-fel sunt ceĭ maĭ în vêrstă decât noĭ şi ceĭ învĕţaţĭ.

Ne maĭ este ruşine de lucruri ce se fac înaintea ochilor cuĭ-va, şi de cele ce se fac în public, de unde şi zicĕtoarea:

Ruşine este ceea ce se face înaintea ochilor.

De aceea ne este maĭ multă ruşine de oameniĭ, cari aŭ sĕ fie tot-dauna cu noĭ şi de aceia, cari iaŭ seamă la ceea ce facem, pentru că atuncĭ faptele noastre sunt înaintea ochilor a acestor doauĕ feluri de oamenĭ.

Aseminea ne este ruşine de aceia, cari nu sunt inculpaţĭ în nişte ast-fel de lucrurĭ, precum sunt acelea în cari noĭ suntem inculpaţĭ; căcĭ este vederat că aceştia aŭ principiĭ contrariĭ cu ale noastre. Ne este ruşine şi de aceĭa, cari nu iartă pe oameniĭ, cari li se par că greşesc; căcĭ se zice că nimenĭ nu ocărĕşte pe ceĭ-lalţĭ de un

lucru, pe care și el îl face; este dar vederat că trebue neapĕrat sĕ-ĭ ocărască pentru acele, pe cari el nu le face.

Ne este rușine și de ceĭ cari spun la toată lumea ceea ce fac ceĭ-lalțĭ; căcĭ, când facem o faptă, a trece în ochiĭ lumeĭ că n'am făcut-o, și dacă am făcut-o, a nu ne spune ceĭ ce o știŭ, este tot una. Spun la lume ceĭ nedreptățițĭ de noĭ, pentru că iaŭ seamă la ceea ce facem, și ceĭ cari vorbesc rĕŭ de ceĭ-lalțĭ; căcĭ aceștia din urmă, dacă vorbesc rĕŭ de ceĭ cari nu greșesc, cu atâta maĭ multŭ aŭ sĕ vorbească de ceĭ cari greșesc. Aseminea spun la lume și aceĭa, cari nu se ocupă de cât cu greșelele oamenilor, precum sunt batjocoritoriĭ și ceĭ cari fac comediĭ; căcĭ aceștia sunt oare-cum vorbitorĭ de rĕŭ și oamenĭ cari spun la toată lumea.

Ne este rușine și de aceia, cari ne refuză ceva, pe când tot-dauna maĭ nainte ne-aŭ acordat ceea ce le-am cerut; căcĭ treceam ca admirațĭ de către niște ast-fel de oamenĭ; de aceea ne și este rușine de ceĭ cari pentru întâia dată ne cer ceva și nu putem sĕ le satisfacem cererea, pentru că cu refuzul credem că aŭ sĕ-șĭ schimbe buna opiniune, ce aŭ avut de noĭ pênĕ acuma. Ast-fel sunt și aceĭa, cari de curênd voesc sĕ fie amicĭ

cu noĭ; căcĭ ne presupun cele maĭ bune calităţĭ. De aceea este nemerit respunsul luĭ Euripide către Siracuzenĭ (1). Ast-fel maĭ sunt și dintre vechiĭ noștri intimĭ aceia, cari nu știŭ nimica din ceea ce am făcut.

Ne este rușine nu numaĭ de lucrurile rușinoase, despre cari am vorbit maĭ sus, dar și de semnele lor, de exemplu, ne este rușine nu numaĭ de actele de desfrênare, dar și de semnele cari le trădaŭ; și ne este rușine nu numaĭ făcênd faptele rușinoase, dar și vorbind despre ele. Asemenea ne este rușine nu numaĭ de aceia, despre cari am vorbit maĭ sus, dar și de aceia, carĭ aŭ sĕ le spună lor, precum de servitoriĭ și de amiciĭ lor.

In genere nu ne este rușine de aceĭ oamenĭ, pe cari lumea nu numaĭ pe eĭ nu-ĭ crede că pot spune adevĕrul, dar și pe aceĭ, cari îĭ cred, îĭ disprețuește; căcĭ nimine nu se rușinează de copiĭ și de animale. Dupĕ aceasta nu ne este rușine

(1) Atenieniĭ, știind că poetul tragic Euripide era foarte popular în Siracuza, îl trimeseră sĕ închee un tractat de pace cu Siracuzeniĭ. Euripide pentru ântăia dată făcênd cunoștință în persoană cu eĭ, se mâniè vĕzênd respinsă propunerea sa și le zise: *dacă nu de alta,* cel puţin fiind că acuma pentru ântăia dată am făcut cunoștință cu d-voastră, trebuia sĕ nu-mĭ respingeţĭ cererea, ca sĕ arĕtaţĭ cât ţineţĭ la mine.

pentru aceleași lucrurĭ de ceĭ cunoscuțĭ și de ceĭ necunoscuțĭ, ci de ceĭ cunoscuțĭ ne este rușine pentru acele lucrurĭ, cari par în adevĕr rușinoase, ear de ceĭ necunoscuțĭ pentru lucrurile, cari par după lege rușinoase.

Ear noĭ ca sĕ avem rușine, trebue sĕ fim precum urmează. Maĭ întăiŭ trebue sĕ existe niște oamenĭ, care sĕ fie ast-fel către noĭ, precum am spus că sunt aceĭa, de cari ne este rușine; ast-fel de oamenĭ eraŭ saŭ ceĭ considerațĭ de noĭ, saŭ cari ne consideră pe noĭ, aceia, de cari voim sĕ fim considerațĭ, saŭ aceĭa de la carĭ avem trebuință sĕ căpĕtăm ceva, și nu vom isbuti pe lângă eĭ, dacă nu vor avea bună opiniune despre noĭ. Și aceștia, dacă ne vĕd, precum a vorbit Kidia despre împărțirea pămênturilor insuleĭ Samos; căcĭ ruga pe Atenieniĭ sĕ-și închipuească că sunt inconjurațĭ jur împrejur de Grecĭ, cari îĭ vĕd ce fac, ear nu cari aŭ sĕ audă de ceea ce vor hotărî; saŭ dacă aceștia sunt aproape și vor afla fapta noastră. De aceea, când suntem nenorociți, nicĭ nu voim sĕ fim vĕzuțĭ de aceĭa, cari ne invidiaŭ soarta odinioară; căcĭ ceĭ cari invidiază soarta cuĭ-va sunt oare-cum admiratoriĭ luĭ. Aseminea ne este rușine și când avem niște fapte saŭ lucrurĭ, cari aŭ sĕ ne aducă rușine, fapte și lucrurĭ saŭ ale noa-

stre, saŭ ale strămoșilor noștri, saŭ ale altor oamenĭ, cu cari stăm în legăturĭ foarte de aproape, și în genere oameni, pentru a căror fapte rușinoase rușinea este a noastră. Ast-fel sunt aceștia de maĭ sus, și pe lângă eĭ ceĭ atêrnațĭ de noĭ, cărora le-am fost profesorĭ saŭ sfătuitorĭ, și dacă avem și alțĭ egalĭ, cu cari rivalizăm; căcĭ de rușinea acestora multe lucrurĭ facem și multe nu le facem.

Și când avem sĕ fim vĕzuțĭ și avem a ne întêlni în public cu ceĭ cari știŭ ceea ce am făcut, ne este și maĭ multă rușine. De aceea și poetul Antifon, când era sĕ fie dus cu toba la e-zecutare de Dionisiu, vĕzênd pe companionii sĕĭ de moarte, când treceaŭ prin porțile cetățiĭ, că-șĭ acoperiaŭ fața, le zise :

De ce vĕ acoperiți? Par' că are sĕ vĕ vadă și mâne vre-unul din aceștia?

Acestea dar despre rușine; ear despre nerușinare este evident că ne vom servi de argumente contrariĭ.

RECUNOȘTINȚA

Dupĕ ce vom defini ce este bine-facerea, vom vedea la cari oamenĭ datorim recunoștință și pentru ce lucrurĭ, și cum trebue sĕ fim ca sĕ avem recunoștință. *Bine-facerea dar, pe care făcându-o se zice că îndatorim pe cel care are trebuință, este binele ce facem cuĭ-va, nu pentru ca sĕ-ĭ întoarcem vre-un bine ce priimirăm de la el, nicĭ pentru ca să ne folosim cu ceva prin aceasta noĭ cari îl îndatorim, ci numaĭ și numaĭ pentru folosul aceluia, căruĭa îĭ facem bine.*

Mare dar este îndatorirea noastră, când avem foarte mare trebuință, saŭ când ni se dă ajutorul la marĭ și grele lucrărĭ, saŭ când binele ni se face în niște ast-fel de împrejurărĭ, saŭ când bine-făcĕtorul ne face binele singur saŭ el cel ântâĭŭ saŭ el maĭ mult. Căcĭ trebuințele sunt un fel de dorințe, și dintr'ênsele acele maĭ cu seamă, cari ne aduc întristare, dacă nu se face ceea ce dorim, precum se întêmplă la pasiunĭ, la amor

de exemplu, apoĭ la durerĭ trupeștĭ și la pericule; căcĭ și cel în pericul și cel întristat dorește ceva; de aceea mult suntem recunoscătorĭ celor carĭ ne vin în ajĭutor, când ne aflăm în sărăcie saŭ în exiliŭ, chĭar și micĭ îndatoririĭ dacă ne vor face; cauza este că ne aflăm în marĭ nevoĭ și în timpurĭ grele. Ast-fel a fost cu cel care la Liceŭ dădu rogojina. Indatorirea dar în ast-fel de împrejurărĭ maĭ cu seamă trebue sĕ se facă, saŭ de nu, în alte aseminea saŭ maĭ grele.

Fiind dar cunoscut în ce împrejurărĭ se face îndatorirea și în ce lucrurĭ și cum trebue sĕ fie ceĭ carĭ îndatorează, este vederat că din acestea trebue să luăm argumentele și sĕ pregătim pe auditorĭ arĕtând pe ceĭ carĭ trebue sĕ fie recunoscătorĭ că sunt, saŭ că aŭ fost într'o ast-fel de întristare saŭ lipsă, ear pe ceĭ carĭ aŭ drept la recunoștință că le-aŭ făcut bine în niște ast-fel de nevoĭ făcêndu-le cutare saŭ cutare îndatorire. Din acestea se vede și cum putem se contestăm bine-facerea și sĕ arătăm că cine-va nu datorește recunoștință. Trebue dar sĕ arĕtăm că ceĭ carĭ pretind recunoștința fac saŭ aŭ făcut binele pentru interesul lor propriŭ, ceea ce nu este o bine-facere; saŭ că din întêmplare aŭ făcut ceea ce aŭ făcut, saŭ că aŭ întors

un bine ce li se făcuse maĭ înainte, ear nu că aŭ făcut o bine-facere, fie cu știrea fie fără știrea lor despre aceasta; căcĭ în amĕndoauĕ cazurile s'a întors ceva pentru ceva, așa încât nicĭ ast-fel nu poate sĕ fie bine-facere. Și pentru a arĕta aceasta trebue să luăm în băgare de seamă toate categoriile; căcĭ la orĭ-ce bine-facere trebue sĕ se arĕte ce s'a făcut, cât, ce fel, când, unde? Se maĭ poate lua ca probă că cine-va nu este bine-făcĕtor, și dacă în împrejurărĭ maĭ puțin grele n'a dat ajutor, dacă și inimicilor noștri saŭ la aĭ luĭ a făcut saŭ aceleașĭ lucrurĭ saŭ maĭ marĭ; decĭ este evident că ceea ce ne-a făcut noauĕ n'a făcut-o pentru iubirea către noĭ. Aseminea se poate lua ca probă spre a se contesta bine-facerea și dacă pretinsul bine-făcĕtor a dat cu știrea sa lucrurĭ uzate; căcĭ nimenĭ nu se arată că are trebuință de lucrurĭ uzate.

Atâta despre bine-facere, despre recunoștință, și cum se contestă pretențiunea la recunoștință.

MILA.

Sĕ spunem acuma de ce lucrurĭ ne este milă, de ce oamenĭ, și cum trebue sĕ fim ca sĕ avem milă. *Mila dar se poate definì un fel de întristare pentru o nenorocire, care pare că aduce durere saŭ peirea cui-va fără sĕ merite, și la care nenorocire am putea sĕ ne așteptăm și noĭ saŭ vre unul din ai nostri, și aceasta când pare că este aproape.* Ca sĕ avem dar milă, este evident că trebue sĕ fim ast-fel, adecă sĕ credem că și noauĕ saŭ vre-unuia din aĭ noștri ni se poate întêmpla vre-o nenorocire, și ast-fel de nenorocire, precum s'a zis în definițiune, saŭ de nu, aseminea saŭ analoagă. De aceea nicĭ ceĭ de tot prăpădițĭ n'aŭ milă, căcĭ cred că nu maĭ aŭ ce păți, pentru că aŭ suferit totul: nicĭ ceĭ cari se cred foarte fericiți și cari de aceea sunt obrasnicĭ; căcĭ, dacă cred că aŭ toate bunurile, este evident că-șĭ închipuesc că aŭ și aceasta, adecă da a nu fi cu putință de a li se în-

têmpla vre-o nenoricire; căcĭ și această credință este una din bunurile lor.

Sunt dispușĭ a crede că pot să li se întêmple nenorocirĭ ceĭ cari aŭ suferit deja și aŭ scăpat. și ceĭ bătrânĭ, pentru că gândesc și pentru că aŭ experiență; aseminea ceĭ slabĭ și ceĭ fricoșĭ maĭ mult decât ceĭ curajĭoșĭ, și ceĭ învățați, căcĭ aceștia îșĭ daŭ seamă bine de lucrurĭ; și aceĭ cari aŭ părinți saŭ copiĭ saŭ femeĭ; căcĭ aceste ființe sunt ale lor, și li se pot întêmpla și acestora nenorocirile, despre cari am vorbit maĭ sus.

N'avem milă, când ne aflăm sub impresiunea pasiunilor carĭ îmbărbătează, precum când suntem mănia și saŭ când îndrăsnim ceva; căcĭ aceste pasiunĭ nu ne lasă să ne gândim despre viitor; aseminea când suntem dispușĭ a insulta; căcĭ și atuncĭ nu ne gândim că ni se poate întêmpla vre-o nenorocire. N'avem milă earășĭ, când ne aflăm într'o foarte mare frică; căcĭ atuncĭ înspăimântați fiind, nu putem să avem milă, pentru că ne ocupăm cu nenorocirea noastră proprie. Ca să avem dar milă, trebue să ne găsim în dispoziții, cari țin locul de mijloc între aceste.

Pe lângă acestea ne este milă, și când credem că se află oamenĭ de treabă; căcĭ cel care crede că nu-ĭ nimenĭ de treabă, pe toțĭ îĭ va

crede că merită a suferi. Intr'un cuvênt în fine suntem aplecați la milă, când suntem ast-fel încât putem sĕ ne aducem aminte că ni s'aŭ întêmplat ast-fel de nenorocirĭ saŭ noauĕ saŭ vre-unuĭa din aĭ noștri, saŭ când ne așteptăm că ni se pot întêmpla saŭ noauĕ saŭ vre-unuĭa din aĭ noștri. Cum trebue dar sĕ fim ca sĕ avem milă, am vorbit.

Ear lucrurile, cari ne inspiră milă, se pot cunoaște din definiție. Toate lucrurile triste și dureroase, cari aduc perderĭ și peire, inspiră milă; aseminea toate nenorocirile cauzate de soartă. Prin lucrurĭ dureroase și lucrurĭ cari aduc peire înțeleg moartea, maltratările, nenorocirile trupeștĭ, bĕtrânița, boalele și lipsa de hrană. Ear prin nenorocirĭ cauzate de soartă înțeleg a-și perde cine-va pe amicĭ saŭ a rĕmânea cu puținĭ de aceea și a fi răpit din mijlocul amiciilor și celor cu cari trăim în toate zilele este un lucru jalnic; aseminea slățirea, slăbăcĭunea, cĭuntirea. Ne inspiră milă și a căpĕta cine-va rĕŭ de unde se aștepta la bine, și aceasta maĭ cu seamă dacă se întêmplă de multe orĭ; pe lângă acestea când un bine vine după ce a suferit cineva, precum s'a întêmplat luĭ Diopite, care, când îĭ sosiră darurile trimise de regele Perșilor, era acum mort; ase-

minea când cineva nicĭ-odată n'are parte de noroc, saŭ care, când îĭ vine norocul, nu maĭ poate sĕ se bucure de el. Lucrurile dar cari ne inspiră milă acestea sunt și cele de aseminea.

Ear oameniĭ, de cari putem avea milă, sunt cunoscuțiĭ noștri, dacă ênsă nu sunt aproape de noĭ prin intimitate; căcĭ atuncĭ simțim pentru eĭ ceea ce simțim și pentru noĭ ênși-ne. De aceea și Amasis pentru fiul sĕŭ, pe care îl duceaŭ la moarte, n'a plâns, după cum se zice; pentru amicul sĕŭ ênsă, care ajunse a cerși, plânse; căcĭ cazul din urmă inspiră milă, pe când cel d'intâiŭ inspiră groază, și diferă de ceea ce inspiră milă, și chiar scoate mila, și de multe orĭ servește de efect contrariŭ mileĭ. Încă ne este milă și când cine-va este aproape de a-ĭ se întêmpla o nenorocire grozavă. *Ne este milă și de semeniĭ noștri în vêrstă, în caracter, în aplecărĭ, în poziţiune socială, în familie;* căcĭ din tot ce se întêmplă maĭ cu seamă acestor clase de oamenĭ se conchide că și noauĕ ni se poate întêmpla! Intr'un cuvênt trebue sĕ admitem și aicĭ că *orĭ ce lucru, de care ne temem sĕ nu ni se întêmple, ne inspiră milă, când îl vedem că se întêmplă la alţiĭ.*

Dacă nenorocirile, cari par aproape, ne inspiră milă, ear cele cari s'aŭ întêmplat acum o mie

de anĭ saŭ cari de acum înainte după o mie de anĭ aŭ să se întâmple, nu ne inspiră milă saŭ de loc saŭ nu aseminea ca cele cari par aproape din cauză că nicĭ nu ne așteptăm la ele nicĭ nu le ținem minte, de aicĭ rezultă neapărat că ceĭ cari reprezintă nenorociri prin figură, prin voace, prin costum și în genere prin imitațiune, par maĭ demnĭ de milă; căcĭ reprezentând nenorocirea înaintea ochilor noștri o fac să apară apoape, saŭ că acuma are să se întâmple saŭ că acuma s'a întâmplat. Tot din aceeașĭ cauză nenorocirile de curând întâmplate saŭ cari peste puțin aŭ să se întâmple, inspiră maĭ multă milă. Aseminea simțim milă și când ni se arată semnele și faptele celor cari aŭ suferit, precum hainele lor și cele de aseminea, și cuvintele ce vorbĭaŭ când suferĭaŭ, precum ultimele cuvinte ale morților, și maĭ cu seamă dacă acești în niște ast-fel de momente nu și-aŭ perdut cumpătul, acesta provoacă mare jale. Căcĭ toate acestea, din cauză că par aproape, provoacă maĭ mult mila, maĭ cu seamă pentrucă nenorocirea ne pare nemeritată și înaintea ochilor noștri.

BIBLIOTECA MINISTERULUI INSTRUCȚIUNEI PUBLICE ȘI ALE CULTELOR

INDIGNAREA.

Contrariul mileĭ este maĭ cu seamă ceea ce numesc oameniĭ indignare; căcĭ a se întrista pentru fericirile nemeritate este contrariŭ oare-cum, deşĭ provine din aceeaşĭ dispoziţiune de caracter, întristăriĭ pentru nenorocirile nemeritate, şi amêndoauĕ aceste întristărĭ provin dintr'un caracter bun. Căcĭ de ceĭ cari pătimesc fără sĕ merite trebue sĕ avem compătimire şi milă, *ear de ceĭ cari prosperează fără sĕ merite, trebue sĕ avem indignare;* pentrucă orĭ-ce capĕtă cineva fără sĕ merite este nedrept. Aceasta este şi cauza pentru care zeilor le atribuim indignarea.

S'ar părea că şi invidia este contrarie mileĭ în acelaşĭ mod, ca una care este aproape de indignare şi chiar aceeaşĭ; diferă ênsă; căcĭ şi invidia este o întristare, care ne turbură şi care are a face cu fericirea, dar nu cu fericirea unuĭ om, care nu o merită, ci cu fericirea oamenilor cari sunt de-opotrivă şi e-

galĭ cu noĭ. Și ceĭ cari se indignează și ceĭ cari invidiază, toțĭ aŭ de comun aceasta, că ceea ce se petrece în eĭ nu provine din temere sĕ nu li se întêmple lor ceva, ci numaĭ și numaĭ de ce aproapele lor sĕ capete cutare saŭ cutare lucru; căcĭ dacă întristarea și turburarea ar fi pentru aceasta, că din fericirea aproapeluĭ ar rezulta vre-un rĕŭ pentru noĭ, atuncĭ acest sentiment n'ar fi invidie nicĭ indignare, ci frică.

Este evident că fie-care din aceste sentimente are consecvențe contrariĭ; căcĭ cel ce se întristează pentru ceĭ cari sunt nenorociți fără sĕ merite, are sĕ se bucure saŭ n'are sĕ simtă întristarea pentru ceĭ nenorociți, cari merită. De exemplu, pe paricizĭ și pe asasinĭ, când îșĭ capĕtă pedeapsa, nicĭ-un om de treabă nu-ĭ plânge; căcĭ pentru niște ast-fel de oamenĭ trebue sĕ se bucure cineva, precum și pentru aceia, cărora le merge bine fiindcă merită; căcĭ amêndoauĕ aceste sunt drepte și fac sĕ se bucure oameniĭ de treabă, pentrucă neapĕrat speră că și eĭ aŭ sĕ capete ceea ce capĕtă semeniĭ lor. Și toate acestea provin din aceeașĭ dispozițiune de caracter, ear cele contrariĭ din dispozițiunĭ contrariĭ; căcĭ cine ne invidiază pentru binele ce căpĕtăm se și bucură pentru rĕul ce ni se întêmplă; căcĭ cel care se întristează

pentru un bine ce avem saŭ căpětăm, acela neapěrat că are sě se bucure, dacă perdem binele saŭ dacă perim noĭ. De aceea toate aceste sentimente împedică mila în acelaşĭ mod ca şi indignarea, şi cu toate că ele se deosebesc unele de altele, după motivele arětate, cu toate acestea pe toate de-opotrivă le putem întrebuinţa spre a face ca lucrurile sě nu pară demne de milă.

Sě vorbim dar ăntâiŭ despre indignare, pe cine ne indignăm, pentru ce lucrurĭ, şi cum trebue sě fim ca sě ne putem indigna; apoĭ după acestea vom vorbi şi despre cele-lalte. Toate acestea se esplică din cele zise în definiţiune; căcĭ dacă *indignarea este întristarea pentru o fericire care pare nemeritată*, maĭ ântâiŭ este clar că nu se poate sě ne indignăm pentru toate bunurile oamenilor; căcĭ nimenĭ nu se indignează dacă cineva este drept saŭ viteaz saŭ dacă are sě ajungă tare în ceva, pentrucă nicĭ pentru cele contrariĭ acestora nu ni se face milă, ci pentru bogăţie şi putere şi pentru nişte ast-fel de bunurĭ, pe cari, ca sě vorbesc pe scurt, nu le merită alţiĭ de cât oameniĭ de treabă, şi pe lângă eĭ ceĭ cari aŭ darurĭ firestĭ, precum nobleţă, frumuseţă şi cele de aseminea. Şi fiindcă ce este vechiŭ pare cam aproape de ceea ce este firesc, de aicĭ rezultă ne-

apĕrat că dintre ceĭ cari aŭ acelaşĭ bine ne indignează maĭ mult pe ceĭ cari-l aŭ de curênd şi cu toate acestea prosperează ca şi ceĭ cari-l aŭ de mult, căcĭ maĭ mult ne întristează ceĭ cari de curênd s'aŭ făcut bogaţĭ de cât ceĭ de mult şi cari aŭ bogăţia moştenire din familie. Aseminea şi funcţionariĭ şi oameniĭ cu putere şi cu mulţĭ amicĭ şi cu fiĭ bunĭ şi cu orĭ şi ce din felul acesta earăşĭ ne dispun rĕŭ, dacă din cauză că aŭ aceasta se speră că aŭ sĕ maĭ capete şi vre-un alt bine. Căcĭ şi aicĭ ne supĕrăm maĭ mult pe ceĭ de curênd îmbogăţiţĭ, cari din cauza bogăţii aŭ căpĕtat vre-o funcţiune maĭ puternică de cât pe ceĭ de mult bogaţĭ; aseminea şi cu cele-lalte. Cauza este că ceĭ cari aŭ ceva de mult ne par că aŭ ceea ce este al lor, pe când ceĭ-lalţĭ nu; căcĭ ceea ce pare că tot-dauna este aşa, pare adevĕrat, aşa în cât ceĭ-lalţĭ par'că n'aŭ ceea ce este al lor. Şi fiindcă orĭ-ce bine nu merită sĕ-l aibă orĭ cine, ci este oareşĭ-care proporţiune şi potriveală, de exemplu arme frumoase nu şed bine omuluĭ drept, ci voiniculuĭ; căsătoriĭ distinse nu se potrivesc celor de curênd îmbogăţiţĭ, ci celor nobilĭ, de aceea şi un om dacă n'are ceea ce îĭ se cuvine, ne indignăm şi pe el. Aseminea ne indignăm şi când un inferior se mĕsoară cu cine-va,

care-ĭ este superior, maĭ cu seamă când amêndoĭ aŭ aceeaşĭ specialitate. De aceea zice Omer (Iliada XI, 542—543):

Evita de a se lupta cu Aiace, fiul luĭ Telamon, căcĭ Joe s'ar fi indignat pe el, dacă s'ar fi luptat cu un bărbat maĭ tare de cât el.

Dar chiar şi când n'aŭ aceeaşĭ specialitate, un inferior de orĭ-ce natură dacă s'ar pune cu un superior, ne indignează; de exemplu, dacă un muzicant se pune cu un om drept; căcĭ dreptatea este superioară muziceĭ.

Din acestea dar se vede pe cine ne indignăm şi pentru ce lucrurĭ; căcĭ acestea sunt şi cele de aseminea.

Ear noĭ suntem aplecaţĭ la indignare întâiŭ dacă merităm sĕ avem cele maĭ marĭ bunurĭ, şi maĭ cu seamă dacă le-am avut, căcĭ nu este drept ca oameniĭ neegalĭ în merite sĕ capete bunurĭ egale; al doilea, dacă suntem oamenĭ de treabă şi serioşĭ, căcĭ atuncĭ judecăm bine şi urîm tot ce este nedrept; al treilea, se indignează ceĭ ambiţioşĭ şi cari aspiră la lucrurĭ marĭ, şi maĭ cu seamă când ambiţionează la lucrurĭ. pe cari alţiĭ le capĕtă fără sĕ merite. Şi într'un cuvênt orĭ cine se crede demn de ceea ce crede nedemnĭ pe ceĭ-lalţĭ se indignează pe acestia şi pentru

ceea ce aŭ fără să merite. De aceea ceĭ servilĭ, ceĭ netrebnicĭ, și ceĭ fără ambițiune nu se indignează; căcĭ pentru eĭ nu-ĭ nimica, de care sĕ se creadă demnĭ.

Din acestea se vede și pentru ce fel de oamenĭ nenorociți, saŭ cărora le merge rĕŭ, saŭ cari nu isbutesc la ceea ce aspiră, trebue sĕ ne bucurăm saŭ sĕ nu simțimŭ întristare; căcĭ din cele spuse maĭ sus se pot cunoaște și cele contrariĭ. Oratorul dar dacă va pregăti și va dispune pe judecătorĭ ast-fel, și dacă pe ceĭ cari pretind sĕ fie miluiți și pentru ce pretind sĕ fie miluiți îĭ va arĕta că sunt nedemnĭ de milă și că merită a nu o căpĕta, atuncĭ este imposibil ca aceia sĕ aibă milă de aceștia.

INVIDIA.

Din acestea se vede și pe cine invidiăm, și pentru ce lucrurĭ, și cum trebue sĕ fim ca sĕ avem invidie, de oare-ce *invidia nu este alt ceva de cât un fel de întristare pentru fericirea ce ni se pare că aŭ egaliĭ noștri posedând saŭ căpĕtând bunurile, despre cari am vorbit, și aceasta nu atâta pentru că voim sĕ le avem noĭ, cât de ce sĕ le aibă eĭ.*

Ast-fel dar aceĭa pot avea invidie, cari aŭ egalĭ saŭ bănuiţĭ de egalĭ. Egalĭ înțeleg de familie, de rudenie, de vêrstă, de merit, de reputațiune, de averĭ. Sunt aplecaţĭ la invidie și aceĭa, cărora puțin le lipsește ca sĕ aibă tot. De aceea ceĭ cari întreprind marĭ lucrurĭ și isbutesc sunt aplecaţĭ la invidie; căcĭ cred că toată lumea are ceea ce este al lor. Sunt aplecaţĭ la invidie și ceĭ cari sunt onoraţĭ cu distincțiune pentru ceva, și maĭ cu seamă pentru învĕţătură saŭ pentru fericire. Și ceĭ ambițioșĭ sunt maĭ aplecaţĭ la invidie de cât

ceĭ fără ambițiune, și ceĭ cari se cred învețațĭ; căcĭ voesc să fie onorațĭ pentru învățătură. Și în genere ceĭ cari voesc să aibă reputațiune de ceva sunt invidioșĭ pentru aceasta. Sunt aplecațĭ la invidie și ceĭ micĭ de suflet; căcĭ acestora toate li se par marĭ.

Bunurile pentru cari suntem aplecațĭ la invidie acestea sunt, despre cari am vorbit maĭ sus. Adecă avem invidie aproape pentru toate lucrurile și faptele, pentru cari rivalizăm și ținem să fim considerațĭ, onorațĭ și slăviți, și pentru toate câte sunt efecte ale unuĭ bun noroc, și maĭ cu seamă când dorim să le avem noĭ, saŭ când le posedăm într'un grad puțin superior saŭ inferior egalilor noștri.

Din acestea se vede și pe cine invidiem; căcĭ prin cele de maĭ sus s'a vorbit și de eĭ. Invidiem dar pe ceĭ cari sunt aproape de noĭ în timp, în loc, în vêrstă, în reputațiune. De aceea s'a dis:

Semenele tĕŭ știe să te invidieze.

Invidiem și pe ceĭ, cu cari rivalizăm; și cari sunt aceĭa, cu cari rivalizăm, s'a zis maĭ sus. Ear pe aceĭa, cari aŭ trăit cu o mie de anĭ înaintea noastră, saŭ cari aŭ să se nască cu o mie

de anĭ de acum înainte, și pe morțĭ, niminea nu-ĭ invidiază. Nu invidiem nicĭ pe aceĭa, cari trăesc în țĕrĭ foarte îndepărtate de noĭ, nicĭ pe aceĭa, pe cari îĭ credem saŭ noĭ saŭ alțiĭ că sunt cu mult inferiorii noștri, saŭ cărora noĭ le suntem cu mult superiorĭ. Aceasta se aplică și la oamenĭ și la lucrurĭ. Fiind dar că rivalitatea are a face cu oameniĭ, cu cari suntem în luptă saŭ cu rivalĭ în amor, și într'un cuvênt cu aceĭa, cari aspiră la aceleașĭ lucrurĭ, la cari aspirăm și noĭ, de aceea neapĕrat pe aceștia maĭ cu seamă îĭ invidiem. De aceea s'a zis:

Și olarul pismuește pe olar etc.

Și ceĭ cari cu marĭ greutățĭ aŭ isbutit la ceva saŭ cari n'aŭ putut sĕ isbutească, invidiază pe aceĭa, cari aŭ isbutit iute, și maĭ cu seamă când isbutirea acelora saŭ posesiunea de către eĭ a unuĭ lucru ne aduce rușine noauĕ și dispreț. Căcĭ și aceștia sunt aproape de noĭ și egalĭ, și dacă n'am isbutit și noĭ sĕ căpĕtăm lucrul, la care aspirăm, este evident că aceasta provine din incapacitatea noastră. Aceasta dar întristându-ne dă naștere invidieĭ. Aseminea invidiem pe aceĭa, cari aŭ saŭ aŭ avut ceea ce se cuveniа sĕ avem noĭ saŭ cari aŭ ceea ce odinioară am avut noĭ;

de aceea ceĭ bĕtrânĭ invidiază pe ceĭ tinerĭ; și ceĭ cari aŭ cheltuit mult pentru un lucru sunt invidioșĭ către aceĭa, cari pentru acelașĭ lucru aŭ cheltuit puțin.

Din acestea se vede și pentru ce lucrurĭ se bucură ceĭ invidioșĭ, și de ce oamenĭ, și cum trebue sĕ fie ca sĕ se bucure. Căcĭ precum se întristează când n'aŭ lucrurile, pentru cari invidiază pe rivaliĭ lor, tot așa trebue sĕ se bucure în socoteala rivalilor lor în cazul contrariŭ. Așa dar, dacă pe judecătorĭ îĭ vom pregătĭ ast-fel cum sunt ceĭ aplecațĭ la invidie, ear pe ceĭ cari pretind sĕ fie miluițĭ saŭ sĕ capete vre-un bine îĭ vom arĕta ast-fel, precum sunt aceĭa, despre cari am vorbit, este evident că n'aŭ sĕ capete mila de la ceĭ cari dispun de ea.

— ———

ZELUL

De cine suntem zeloșĭ și pentru ce lucrurĭ și cum trebue sĕ fim, ca sĕ fim zeloșĭ, se face cunoscut din următoarele. *Zelul este un fel de întristare, pentru că vedem că oameniĭ, cari aŭ aceeașĭ natură ca noĭ, se bucură de bunurĭ, cari le fac onoare, și pe cari este posibil sĕ le căpĕtăm și noĭ, și aceasta nu pentru ce sĕ le aibă acești oamenĭ, ci pentru ce sĕ nu le avem și noĭ;* de aceea chiar și este bun zelul, și nu-l aŭ decât oameniĭ bunĭ, pe când invidia este rea și rĕĭ sunt ceĭ cari o aŭ; căcĭ unul stimulat de zel se pregătește sĕ capete bunurile ce dorește, pe când cel-lalt stimulat de invidie vrea ca aproapele sĕŭ sĕ nu le aibă. Din toate acestea dar este neapĕrat că aceĭ oamenĭ simt stimulul zeluluĭ, cari se cred demnĭ de a avea bunurile, pe cari nu le aŭ; căcĭ nimine nu pretinde sĕ aibă bunurĭ, carĭ-ĭ se par imposibile: de aceea simt stimulul zeluluĭ maĭ cu seamă

tinerii și sufletele mari. Aseminea îl simt și ceĭ cari aŭ niște ast-fel de bunurĭ, pe cari numaĭ bărbațiĭ ceĭ onorabilĭ se cuvine sĕ le aibă; ast-fel de bunurĭ sunt bogăția, mulțimea de amicĭ și funcțiunĭ nalte și toate câte sunt de felul acesta. Căcĭ, fiindcă acești oamenĭ se cuvine sĕ fie onorabilĭ, de oare-ce niște ast-fel de bunurĭ nu se cuvin decât celor cari sunt onorabilĭ, de aceea sunt zeloșĭ de aseminea bunurĭ. Sunt zeloșĭ și aceía, pe cari ceĭ-lalțĭ îĭ cred că merită sĕ aibă niște ast-fel de bunurĭ. Pe lângă acestea și ceĭ carĭ aŭ strămoșĭ glorioșĭ, saŭ rude, saŭ amicĭ, saŭ națiune, saŭ oraș glorios, sunt și ei zeloșĭ de acestea; căcĭ niște ast-fel de bunurĭ prețioase le cred ca ale lor și voesc sĕ fie demnĭ de ele.

Dacă dar bunurile glorioase stimulează zelul, atuncĭ și virtuțile și toate câte sunt folositoare și bine-făcĕtoare celor-lalțĭ intră în această categorie; căcĭ oameniĭ onorează pe ceĭ cari fac bine și pe ceĭ bunĭ și toate bunurile, de cari se pot bucura și eĭ, pecum bogăția și frumusețea maĭ mult de cât sănĕtatea.

Din acestea se vede și de cine suntem zeloșĭ. Suntem dar zeloșĭ de aceia, cari posed aceste bunurĭ și alte de aseminea natură, și aceste sunt

cele despre cari am vorbit, precum bărbăție, înțelepciune, posturĭ nalte etc.; căcĭ ceĭ de la putere, generaliĭ cari dispun de oștire, oratoriĭ etc., la mulțĭ oamenĭ pot se facă bine, precum și toțĭ câțĭ dispun de niște ast-fel de puterĭ. Maĭ suntem zeloșĭ și de aceia, cu cari mulțĭ voesc sĕ fie egalĭ, saŭ cu cari mulțĭ voesc sĕ facă cunoștință saŭ cu cari mulțĭ voesc sĕ se facă amicĭ, saŭ pe cari mulțĭ îĭ admiră, saŭ pe cari noĭ îĭ admirăm. Aseminea suntem zeloșĭ și de aceia, cărora le fac laude și encomiĭ saŭ poețiĭ saŭ prozatoriĭ.

Din contra pe oameniĭ, cari sunt într'o stare opusă celor de cari suntem zeloșĭ, îĭ disprețuim; căcĭ zelul este contrariul disprețuluĭ, precum și stimulul zeluluĭ este opus sentimentuluĭ de dispreț. Ceĭ dar cari sunt ast-fel, în cât sĕ fie zeloșĭ de alțiĭ saŭ altiĭ de eĭ, trebue neapĕrat sĕ fie aplecațĭ a disprețuì acele lucrurĭ saŭ pe aceĭ oamenĭ, cari aŭ rele opuse bunurilor, de cari suntem zeloșĭ. De aceea de multe orĭ disprețuim pe ceĭ cari se află în prosperitate, când aŭ noroc fără sĕ poseadă și meritele, cari aduc onoare.

Aceste dar sunt mijloacele, prin cari facem sĕ se nască în oamenĭ pasiunile și prin cari le potolim, și din cari se fac convicțiunile.

MORAVURILE.

In urma acestora sĕ spunem acuma cari sunt moravurile și pasiunile și aplecările oamenilor după vêrstă și după noroc. Prin pasiunĭ înțeleg mânia, dorințele și cele de aseminea, despre cari am vorbit maĭ nainte, ear prin aplecărĭ, virtuțile și viciile, despre cari earășĭ am vorbit maĭ nainte, arĕtând după virtuțĭ și viciĭ ce dispoziţiuni are fie-care și ce este în stare sĕ facă. Vêrstele sunt tinerețа, vêrta bărbătească și bĕtrânețа. Ear prin noroc înțeleg nobleța, bogăția, puterea și contrariile asestora, și în genere fericirea și nefericirea.

A. MORAVURILE CE LE DĂ VÊRSTA.

I. Moravurile tinerilor.

Tinerii dar, în ceea ce privește moravurile lor, aŭ tot felul de dorințe și sunt în stare sĕ facă

orĭ-ce ar dori. Dintre poftele trupești sunt aplecațĭ maĭ cu seamă la cele sexuale fără a se putea domina. Sunt ênsă schimbăcioșĭ în dorințe și se satură iute; pe de altă parte, cu toate că doresc foarte mult, foarte iute le trece dorința; căcĭ dorințele lor sunt iuțĭ, dar nu de multă durată, ca și setea și foamea celor bolnavĭ. Pe lângă acestea sunt aplecațĭ la mânie și iute se mănie, și se iaŭ după furia momentuluĭ și mânia îĭ domină; căcĭ din cauza ambițiuneĭ lor nu suferă sĕ fie nebăgațĭ în seamă, ci se supĕră, dacă le-ar trece prin minte că sunt nedreptățițĭ. Le plac onorurile, dar maĭ mult le plac victoriile; căcĭ tinerețа iubește superioritatea, și victoria este un fel de superioritate, și maĭ mult le plac aceste doauĕ, adecă onorurile și superioritatea, decât baniĭ; în ceea ce privește baniĭ țin foarte puțin la eĭ, pentru că n'aŭ încercat încă lipsa, precum probează zicĕtoarea luĭ Pitacos despre Amfiaraŭ. Și nu cred rĕĭ pe oamenĭ, ci bunĭ, pentru că încă n'aŭ fost înșelațĭ de multe orĭ; sunt și plinĭ de speranță, pentru că din natură tineriĭ sunt ferbințĭ ca ceĭ înferbĕntațĭ de vin, apoĭ și pentru că n'aŭ încercat încă multe neisbânzĭ. Eĭ trăesc în mare parte cu speranța; căcĭ speranța are a face cu viitorul, pe când memoria cu trecutul, și tineri-

lor viitorul este mult, ear trecutul puțin; căcĭ de erĭ alaltă-erĭ născuțĭ, n'aŭ nimica de adus aminte, pe când aŭ totul de sperat. Din cauza aceasta îĭ și poate cine-va ușor înșela, pentru că speră ușor, și sunt maĭ mult curajĭoșĭ de cât fricoșĭ, pentru că sunt mânioșĭ și speră totul spre bine, și mânia are proprietatea aceasta, de a face sĕ nu ne temem, ear speranța sĕ avem curajiŭ; căcĭ nimenea în momentul, când este mâniat, nu se teme, și cine speră că are sĕ capete un bine, are curajiŭ. Sunt și rușinoșĭ; căcĭ eĭ cred că nu maĭ sunt alte lucrurĭ frumoase afară de cele ale legiĭ, în care aŭ fost crescuțĭ. Sunt și marĭ la suflet; căcĭ n'aŭ fost încă umiliți de greutățile vieții, pentru că n'aŭ încercat necesitățile eĭ, și mărimea de suflet nu este alt-ceva de cât a se crede cine-va demn de marĭ lucrurĭ, și această credință nu o poate avea de cât cel ce are bune speranțe. Maĭ bine preferă a face ce este frumos de cât ce le poate aduce vre-un folos, căcĭ trăesc maĭ mult cu inima decât cu mintea, și mintea se gândește numaĭ la ceea ce este folositor, pe când virtutea la ceea ce este frumos. Le place și a-șĭ face amicĭ și tovarășĭ și țin la eĭ, și acestea maĭ mult decât cele-lalte vêrste, pentru că le place sĕ trăească împreună, și

nu cred încă că se poate face ceva pentru interes, așa încât această idee o aŭ și în ceea ce privește amiciĭ. Și când fac vre-o greșeală, o fac prea prea și foarte foarte în contra povețeĭ luĭ Chilon; căcĭ toate le fac peste mĕsură, și iubesc peste mĕsură și urĕsc peste mĕsură, și toate cele-lalte aseminea. Eĭ maĭ cred că știŭ toate, și susțin cu îndărădnicie aceasta, ceea ce îĭ face sĕ și se amestece în toate. Și nedreptățile ce comit le fac pentru a insulta, ear nu pentru a face rĕŭ. Sunt și miloșĭ, pentru că pe toțĭ oameniĭ îĭ cred de treabă și maĭ bunĭ de cât par; căcĭ mĕsură pe cei-lalțĭ cu nevinovăția lor proprie; de aceea cred că pe nedrept suferă oameniĭ. Pe lângă acestea le place și rîsul; de aceea și sunt păcălitorĭ; căcĭ păcălirea este o insultă politioasă.

Caracterul tinerilor dar ast-fel este.

2. Moravurile bĕtrânilor.

Ear bĕtrâniĭ și ceĭ carĭ aŭ dat înapoĭ din floarea vêrsteĭ bărbătesti aŭ în mare parte moravurĭ aproape contrariĭ celor tinerĭ. Căcĭ din cauză că aŭ trăit mulțĭ anĭ și de multe orĭ aŭ fost înșelațĭ și multe greșelĭ aŭ făcut și cele maĭ multe întreprinderĭ es rĕŭ, de aceea nicĭ nu afirmă nimica, și orĭ-ce fac o fac peste mĕsură

maĭ mică de cum trebue, și tot-dauna se îndoesc și nu sunt siguri de nimica; și fiindcă se îndoesc, adaogă tot-dauna în conversațiunea lor cuvêntul *dacă* și *poate*, și în toate vorbesc ast-fel și nicĭ-odată hotărîtor. Sunt și pesimiștĭ; căcĭ pesimismul întru aceasta stă, a privi toate din partea cea rea. Pe lângă acestea iute intră în bănueală, din cauză că n'aŭ încredere, și n'aŭ încredere din cauza experienței ce aŭ făcut, și de aceea nicĭ nu iubesc prea mult, nicĭ nu urĕsc prea mult, ci, ţiindu-se de povața luĭ Bias, și iubesc ca și când aŭ sĕ urască odată, și urĕsc ca și când aŭ sĕ iubească într'o zi. Sunt și micĭ la suflet, din cauză că aŭ fost umiliți de greutățile vĭeţiĭ; căcĭ nu aspiră la nimica mare nicĭ luxos, ci numaĭ la cele trebuitoare pentru a trăĭ. Apoĭ și dărnicia le lipsește; căcĭ averea pentru eĭ este una din cele trebuitoare pentru viață, și pe lângă acestea știŭ din experiență cât de greŭ este a câștiga și cât de ușor a perde. Sunt și fricoșĭ și la toate se tem de maĭ nainte, pentru că sunt într'o stare contrarie tinerilor; căcĭ eĭ sunt degerațĭ, pe când tineriĭ sunt inferbĕntațĭ; de aceea bĕtrânița pregătește calea la frică; căcĭ frica nu este alt ceva decât un fel de degerare. Pe lângă acestea țin la viață, și maĭ cu seamă în

zilele din urmă, pentru că li se deșteaptă dorul de ceea ce aŭ sĕ pearză, și ceea ce le lipsește oamenilor, aceasta o doresc maĭ mult. Le place și a învinovăți pe alțiĭ maĭ mult de cât trebue; căcĭ și aceasta este un fel de suflet mic. Și trăesc dupĕ interes, ear nu dupĕ ceea ce este frumos, și aceasta o fac maĭ mult decât trebue, pentru că sunt egoiștĭ. Căcĭ interesul este ceea ce e bine pentru noĭ, ear frumosul ceea ce este bine în sine. Și maĭ mult sunt aplecațĭ la nerușinare decât la rușine; căcĭ din cauză că nu îngrijesc în aceeașĭ mĕsură de aceea ce este frumos și de ceea ce este folositor, nu le pasă de ceea ce are sĕ zică lumea. Și din cauza experienței ce aŭ, tot-dauna sunt cu speranțe rele; căcĭ cele maĭ multe întreprinderĭ merg rĕŭ și de multe orĭ es și maĭ rĕŭ, și maĭ cu seamă din cauza temeriĭ. Și trăesc maĭ mult cu memoria decât cu speranța; căcĭ restul de timp cât le maĭ remâne de trăit, este puțin, pe când trecutul este mult, și speranța este pentru viitor, ear memoria pentru trecut, ceea ce îĭ și face a fi vorbarețĭ; pentru că-șĭ petrec timpul povestind cele trecute; căcĭ se bucură că și le aduc aminte. Și măniile lor sunt iuțĭ, dar slabe; ear din pasiunile lor unele ĭ-aŭ părăsit, ear cele ce le-aŭ maĭ remas sunt slabe; așa încât nicĭ pasiunĭ n'aŭ

nicĭ nu lucrează pentru satisfacere de pasiunĭ, ci numaĭ pentru câștig. De aceea ceĭ ajunșĭ într'o ast-fel de vêrstă par cumintițĭ; căcĭ pasiunile sunt amorțite în eĭ, și de aceea sunt robĭ câștiguluĭ acuma. Și maĭ mult trăesc cu mintea decât cu inima; căcĭ mintea se gândește numaĭ la ceea ce este folositor, ear inima la ceea ce este virtuos. Și nedreptățile ce comit le fac pentru a face rĕŭ, ear nu pentru a insulta. Și bĕtrâniĭ sunt miloșĭ, dar nu din acelașĭ motiv, din care tineriĭ; căcĭ tineriĭ sunt miloșĭ de umanitate, ear bĕtrâniĭ de slăbiciune, pentru că eĭ cred că toate nenorocirile sunt aproape de eĭ, și această credință tocmaĭ face ca cine-va sĕ fie aplecat la milă. De aceea vecĭnic se vaită și nu le place nicĭ șaga nicĭ rîsul; căcĭ oameniĭ văicăroșĭ aŭ o fire contrarie celor, cărora le place rîsul

Ast-fel sunt moravurile tinerilor și ale bĕtrânilor. Fiind dar că toțĭ ascultăm cu plăcere vorbele, cari se potrivesc cu caracterul nostru, și pe oameniĭ cari ne aseamînă, nu-ĭ greŭ lucru de a înțelege cum trebue sĕ vorbim, ca sĕ părem și noĭ și vorbele noastre ast-fel cum cere trebuința.

3. Moravurile celor în vêrsta bărbătească.

Ear moravurile celor în vêrsta bărbătească se

înțelege că trebue să fie mijlocii între cele doauĕ de maĭ sus ale tinerilor și ale bĕtrânilor, fără de escesele unora și ale altora. Oamenii din această vêrstă nicĭ curajiŭ prea din cale afară n'aŭ, căcĭ una ca aceasta ar fi temeritate, nicĭ earășĭ fricoșĭ prea din cale afară nu sunt, ci din amêndoauĕ aŭ ce este frumos. Nicĭ în toțĭ oamenii nu se încred, nicĭ earășĭ în toțĭ nu se arată fără încredere, ci judecă lucrurile maĭ mult dupĕ cum ele sunt în adevĕr. Și nicĭ dupĕ frumos numaĭ nu trăesc nicĭ dupĕ interes numaĭ, ci dupĕ amêndoauĕ. Și la cheltuelĭ nu sunt nicĭ sgârciți, nicĭ mână spartă, ci ceea ce trebue sĕ fie. Tot aseminea și în ceea ce privește mănia și poftele. Sunt și prudenți cu bărbăție, și curajĭoșĭ cu prudență, pe când acestea la tinerĭ și la bĕtrânĭ se află separate; căcĭ tineriĭ sunt curajĭoșĭ și desfrênați, pe când bĕtrâniĭ sunt cu minte și fricoșĭ. Și într'un cuvênt, câte lucrurĭ folositoare le aŭ tineriĭ și bĕtrâniĭ separat, pe ambele acestea bărbațiĭ le-aŭ împreună și câte lucrurĭ le-aŭ tineriĭ și bĕtrâniĭ în escĕs saŭ în lipsă bărbațiĭ le aŭ în mĕsura și proporțiunea cuvenită. Corpul este în floarea sa de la treĭ zecĭ pênĕ la treĭ-zecĭ și cincĭ de anĭ, ear sufletul pe la cincĭ-zecĭ de anĭ fără unul.

Atâta dar despre tinereță, bětrâneță și vĕrsta bărbătească, și despre moravurile ce are fie-care din ele.

B. MORAVURILE CE LE DAŬ BUNURILE NOROCULUI

Sĕ vorbim acum maĭ departe despre bunurile provenite de noroc, cari dintr'ênsele înriurează asupra carecteruluĭ oamenilor și ce fel de moravurĭ le daŭ.

1. Moravurile celor nobilĭ.

Caracterul nobleței este ca cel ce este născut din familie nobilă sĕ ție maĭ mult la onoare decăt la cele-lalte; căcĭ toțĭ oameniĭ, când aŭ ceva, la aceasta aŭ obiceiŭ a îngrămădi, și nobleță nu este alt ceva decât gloria și onoarea strămoșească. Ceĭ nobilĭ sunt disprețuitorĭ, și disprețuesc chiar și pe ceĭ carĭ acum egalează pe strămoșiĭ lor; căcĭ aceleașĭ fapte marĭ, când se săvârșesc în timpurĭ și locurĭ maĭ îndepărtate, par maĭ mult glorioase și demne de a se mândri cine-va decât când se fac în timpurĭ și locurĭ maĭ apropiate. Nobleța stă în virtutea neamuluĭ din care se trage cine-va, ear demnitatea stă în a nu

eși cine-va din firea sa și a degenera, ceea ce nu se întêmplă de ordinar celor nobilĭ; pentru că ceĭ maĭ mulțĭ dintr'ênșiĭ sunt oamenĭ de nimica. Căcĭ și în familiile oamenilor marĭ, ca și în productele din diferite țĕrĭ, se vede un fel de schimbare fatală. Une orĭ neamurĭ bune produc într'un interval de timp bărbațĭ dinstinșĭ, și pe urmă earășĭ daŭ înapoĭ. Neamurile deștepte și neastêmpĕrate degenerează în neamurĭ cu caractere furioase, ca descendențiĭ luĭ Alcibiade și a luĭ Dionisiŭ celuĭ bĕtrân; ear cele astêmpĕrate degenerează în neamurĭ netrebnice și têmpe, ca descendențiĭ luĭ Cimon, a luĭ Pericle și a luĭ Socrate.

2. Moravurile celor bogațĭ.

Cari sunt moravurile, ce aduce după sine bogăția, orĭ-cine le poate vedea ușor. Bogațiĭ dar sunt obrasnicĭ și îngâmfațĭ, par'că ar fi apucațĭ de posesiunea bogățieĭ; căcĭ ast-fel se poartă, ca și când ar avea toate bunurile; pentru că bogăția este un fel de preț pentru costul tuturor celor-lalte lucrurĭ; de aceea se pare că orĭ-ce se poate cumpĕra cu banĭ. Maĭ sunt molatecĭ și fuduĭ; molatecĭ din cauza plăcerilor și ca sĕ facă paradă de fericirea lor; fuduĭ și-șĭ fac de cap, pentru că toțĭ obicĭnuesc a se ocupa cu ceea ce

le place și admiră, și pentru că eĭ cred că și cei-lalțĭ sunt zeloșĭ de ceea ce sunt și eĭ. Și într'un fel aŭ și dreptate în apucătura aceasta; căcĭ mulțĭ sunt ceĭ cari aŭ trebuință de ceĭ bogațĭ. De aicĭ și vorba luĭ Simonide despre învețațĭ și bogațĭ. Intrebat fiind de nevasta luĭ Ieron, ce este maĭ bine să fie cine-va, bogat saŭ învățat? Bogat, îĭ răspunse; căcĭ pe ceĭ învățațĭ zicea că-ĭ vede umblând pe la ușile celor bogațĭ, ear pe bogațĭ nicĭ-odată pe la ușile celor învățațĭ. Ceea ce face pe bogațĭ să fie fuduĭ și să-șĭ facă de cap este și închipuirea lor că sunt vrednicĭ de a fi la putere; căcĭ eĭ cred că aŭ tot ce trebue pentru a fi cine-va demn de a ocupa funcțiunĭ înalte. Intr'un cuvênt, bogăția are caracterul unuĭ om norocos fără minte. Se deosebesc ênsă în moravurĭ ceĭ de curênd îmbogățițĭ de ceĭ de demult prin aceasta, că ceĭ de curênd îmbogățițĭ aŭ toate relele bogaților într'un grad maĭ mare și maĭ parșiv; căcĭ îmbogățirea de curênd este ca un fel de bogăție fără creștere. Și nedreptățile ce comit nu provin din răutate de inimă, ci unele din obrăsnicie, precum sunt bătăile, ear altele de desfrênare, precum sunt adulteriile.

3. Moravurile celor de la putere și celor norocoșĭ.

Tot acelașĭ lucru îl putem spune și despre putere, căcĭ cea maĭ mare parte aproape din moravurile, ce ea aduce după sine, sunt ușor de cunoscut; căcĭ puterea pe unele le are comune cu bogăția, pe altele ênsă le are maĭ bune. Ceĭ de la putere sunt maĭ ambițioșĭ de caracter și cu maĭ multă energie bărbătească decât ceĭ bogațĭ, pentru că puterea ce aŭ îĭ face să aspire la fapte marĭ, pe cari le stă în mână să le facă. Pe lângă acestea sunt și maĭ activĭ, din cauză că sunt într'o neadormită îngrijire, silițĭ fiind să privigheze tot ce atêrnă de puterea lor. Aŭ o atitudine maĭ mult măreață decât gravă; căcĭ autoritatea cu care sunt investițĭ îĭ face să arăte maĭ mult; de aceea se poartă cu moderațiune; căcĭ măreția nu este decât o gravitate blândă și demnă. Și când fac vre-o nedreptate, nu o fac mică, ci mare.

Ear ceĭ norocoșĭ aŭ în comun toate moravurile, ce aŭ separat ceĭ nobilĭ, ceĭ bogațĭ și ceĭ puternicĭ, despre cari am vorbit; căcĭ fericirile, cari par cele maĭ marĭ, la acestea aspiră, și încă a avea bunĭ copiĭ și frumoase calități corporale. Noroacele pregătesc pe ceĭ norocoșĭ a fi nedrepți; căcĭ

din cauza noroculuĭ sunt maĭ îngâmfațĭ și maĭ nesocotițĭ. Numaĭ o singută calitate, care este și cea maĭ bună, aduce după sine norocul ; aceasta este că ceĭ norocoșĭ sunt religioșĭ și bine dispușĭ către zeĭ, încrezêndu-se în eĭ din cauza bunurilor, ce le-a dat norocul.

Atâta și despre moravurile oamenilor după vêrstă și după noroc. Ear moravurile oamenilor contrariĭ celor de maĭ sus, de exemplu a săraculuĭ, a omuluĭ fără de noroc și a celuĭ fără de putere, este evident că sunt opuse moravurilor bogatuluĭ, nōrocosuluĭ și celuĭ cu putere.

PLĂCEREA.

Plăcerea se poate defini, după noĭ, un fel de mișcare a sufletuluĭ și o subită și simțită restabilire a luĭ în starea sa naturală; ear durerea este contrariul. Dacă dar plăcerea nu stă decât întru aceasta, atuncĭ este vederat că și orĭ-ce ne pune într'o ast-fel de dispoziție este plăcut, ear orĭ-ce ne strică această dispoziție saŭ ne pune într'o dispoziție contrarie este neplăcut.

De aicĭ dar rezultă neapărat că de ordinar simțim plăcere, când intrăm în starea noastră naturală și maĭ cu seamă dacă lucrurile ce se fac după natură și-aŭ părăsit calea lor naturală. Și deprinderile sunt plăcute; pentru că orĭ-ce lucru, cu care ne-am deprins, se face ca și ceva natural; căcĭ obiceiul este ceva, care se aseamînă cu natura, pentru că de *multe orĭ* este aproape de *tot-dauna*. Natură se numește ceea ce se face

tot-dauna, ear obiceiŭ ceea ce se face de multe orĭ. Ne maĭ place și orĭ-ce facem fără sĕ fim siliţĭ, căcĭ sila este în contra natureĭ; de aceea necesităţile neapĕrate sunt neplăcute, și drept a avut cine a zis:

Orĭ-ce lucru silit este supĕrăcios.

Grijile, alergĕturile și strădăniile sunt neplăcute; căcĭ sunt lucrurĭ de necesitate și de silă, dacă nu suntem deprinșĭ cu ele, pe când obiceĭul le face plăcute. Ear contrariile grijilor, alergĕturilor și strădăniilor sunt plăcute; de aceea lenea, nelucrarea, nepăsarea, jocurile, odihna și somnul sunt lucrurĭ plăcute; căcĭ nicĭ una din aceste nu se face de silă.

Și orĭ-ce dorim este plăcut; căcĭ dorinţa este pofta de plăcere. Dintre dorinţĭ unele sunt fără raţiune, ear altele cu raţiune. Fără raţiune numesc pe acele, cari se nasc în noĭ fără să gândim de maĭ nainte la ceea ce dorim, și ast-fel sunt toate câte se zic că sunt naturale, precum cele cari sunt pentru corpul nostru; de exemplu dorinţa de hrană, setea și foamea, și dorinţa pentru orĭ-ce fel de hrană în parte, pe lângă acestea dorinţele pentru lucrurile de gustat, pentru plăcerile sexuale, și într'un cuvênt pentru lucru-

rile de pipăit, și pentru mirosul lucrurilor bine-mirositoare și pentru auz și pentru vedere. Ear dorințe cu rațiune numesc pe acele, carĭ se nasc în noĭ după ce ne-am convins despre un lucru că are să ne aducă plăcere; căcĭ multe lucrurĭ dorim să le privim și să le avem, pentru că am auzit și ne-am convins că aŭ să ne aducă plăcere.

Fiindcă plăcerea stă întru a lua cunoștință de oare-care schimbare în noĭ, și închipuirea nu este decât o maĭ slabă percepere de cât cea reală, ear cel care-șĭ aduce aminte și cel care speră aŭ înaintea lor ca un fel de icoană de ceea ce-șĭ aduc aminte și de ceea ce speră, de aceea dacă aceasta este adevărat, atuncĭ este evident că cu cât cine-va îșĭ aduce aminte maĭ bine și cu cât speră maĭ mult, cu atâta simte și maĭ mare plăcere, pentrucă pe lângă aducere aminte și sperare este și percepțiune și simțire de schimbare de stare. Orĭ-ce plăcere dar trebue să stea neapărat : saŭ întru a lua cunoștință de lucrurĭ prezente, saŭ întru a-șĭ aduce aminte de lucrurĭ trecute, saŭ întru a spera lucrurĭ viitoare. Căcĭ de cele prezente luăm cunoștință prin simțurĭ, de cele trecute prin aducere aminte, ear de cele viitoare prin speranță. Din cele ce ne adu-

cem aminte ne plac nu numaĭ acele cari ne plăceaŭ, când eraŭ față, dar și unele cari nu ne plăceaŭ atuncea, aceasta ênsă dacă ceea ce a urmat după ele este frumos și bine. De aceea s'a și zis :

> Este plăcut lucru, după ce scapă cine-va, să 'și aducă aminte de necazurile sale (Euripide).

> Căcĭ și cu durerile petrece un om, care maĭ cu seamă ar suferi foarte multe și mult ar rătăci (Omer Odisea XV, 400—401).

Cauza acesteĭ plăcerĭ este că și a nu avea cine-va un reŭ e plăcut lucru. Lucrurile ce se speră sunt plăcute, când, fiind prezente, ni se pare că aŭ să ne înveselească saŭ să ne aducă vre-un folos oare-care fără supărare. In genere orĭce lucru, care în prezent ne înveselește, ne place de ordinar și când îl sperăm saŭ ni-l aducem aminte. De aceea și a fi cine-va mâniat este plăcut lucru, căcĭ nimenĭ nu se mânie pe un om, pe care-ĭ se pare imposibil de a-și răsbuna ; ear pe ceĭ cari sunt cu mult maĭ tarĭ de cât noĭ saŭ nu ne mâniem saŭ ne mâniem maĭ puțin. Astfel vorbește și Omer despre mânie :

> Mânia se strecoară în piepturile oamenilor maĭ dulce decât mierea care se scurge din faguri. (Iliada XVIII, 109—110).

Și cele maĭ multe dorințe sunt însoțite de oareșĭ-care plăcere; căcĭ saŭ că-șĭ aduce aminte cine-va că a căpătat ceea ce dorĭa, saŭ speră că are să capete, el simte oareșĭ-care plăcere; de exemplu, celor apucațĭ de sete când aŭ frigurĭ, le place a-șĭ aduce aminte că aŭ băut și a spera că aŭ se bea; aseminea celor amorezațĭ le place tot-dauna și a vorbi și a scrie și a face orĭ-ce pentru persoana iubită; căcĭ în toate acestea, aducêndu-șĭ aminte de persoana iubită, li se pare ca și când ar avea-o înaintea lor. Și la toțĭ oameniĭ acesta este începutul amoruluĭ, nu numaĭ adecă a se bucura când persoana iubită este prezentă, dar și când lipsește a-șĭ aduce aminte de ea și a o iubi, saŭ a se întrista de absența eĭ. Eată de ce și în jale și în plânsurĭ găsim oareșĭ-care plăcere. Intristarea ce simțim este pentru că omul pe care îl plângem nu maĭ este, ear plăcerea ce găsim la plâns este că ne aducem aminte de el și par că-l vedem și pe el și ce făcea și ce fel era. De aicĭ și versul luĭ Omer :

> Ast-fel vorbi, și tuturor le porni dorul de plâns.
> (Iliada XIX, 339 și XXIII, 108).

Și resbunarea dă plăcare; căcĭ ceea ce ne întristează dacă nu o căpătăm, ne dă plăcere dacă

o căpětăm; și ceĭ măniațĭ se întristează peste měsură că nu pot sě-șĭ resbune, sperând ênsă că aŭ sě-șĭ resbune odată, se bucură. Și a învinge este plăcut lucru nu numaĭ pentru ceĭ ambițioșĭ, dar chiar pentru toțĭ oameniĭ; căcĭ când învingem, ne închipuim că suntem superiorĭ, ceea ce toțĭ oameniĭ doresc maĭ mult saŭ maĭ puțin. Și fiindcă victoria este plăcut lucru, de aceea trebue sě placă neapěrat și jocurile de luptă, de concursurĭ muzicale, de dispute, jocurile cu arșiciĭ, cu mingea, jocurile de tavlă, de damă, etc.; căcĭ de multe orĭ în aceste jocurĭ are loc victorie. Tot așa și cu jocurile și petrecerile serioase; căcĭ unele ajung a plăcea după ce s'a deprins cine-va, ear altele, precum vênătoarea cu cânĭ și orĭ-ce vênătoare, plac îndată; căcĭ orĭ unde este luptă, este și victorie. De aceea pledarea și polemica sunt plăcute pentru ceĭ deprinșĭ cu ele și cari pot sě le susțină. Și stima și buna reputațiune sunt lucrurile cele maĭ plăcute; pentru că cine simte și aude că este stimat și renumit îșĭ închipuește că este capabil și onest, și maĭ cu seamă când simte aceasta de la oamenĭ, pe cari-ĭ crede că spun adevěrul. Ast-fel de oamenĭ sunt ceĭ de aproape maĭ mult decât ceĭ de departe, și ceĭ cu cari trăim în toate zilele și cunoscuțiĭ noștri și concetățeniĭ

noștri maĭ mult decât ceĭ străini, și contimporaniĭ noștri maĭ mult decât posteritatea, și ceĭ maĭ cu minte maĭ mult decât ceĭ proștĭ și mulțĭ maĭ mult decât puțini, căcĭ este maĭ probabil sĕ spună adevĕrul aceștia decât cei-lalțĭ. Cauza este că de stima și de opiniunea ce pot avea despre noĭ oameniĭ, pe a căror veracitate nu punem mare preț, precum sunt copiiĭ saŭ animalele, nu ne pasă de loc, cel puțin de opiniunea lor ca opiniune, afară numaĭ pentru vre-o altă considerație. Și amicul este un lucru plăcut, căcĭ a iubi este plăcut; pentru că nimenĭ nu ține la vin, dacă nu-ĭ place vinul. Și a fi iubit este plăcut lucru; căcĭ și aicĭ se naște închipuirea în cel iubit că are calităţĭ bune, ceea ce toțĭ oameniĭ cu minte doresc; pentru că cine este iubit este iubit pentru bunele sale calităţĭ. Și a fi admirat cine-va este plăcut lucru, din cauză că cine este admirat este și stimat. Și a fi cine-va lingușit și lingușitorul este plăcut lucru; căcĭ lingușitorul trece de om care ne admiră și care ne iubește. Și a face cine-va de maĭ multe orĭ aceleașĭ lucrurĭ este plăcut; căcĭ am spus că orĭ-ce lucru cu care ne-am deprins este plăcut. Și a schimba este plăcut lucru; căcĭ variația este naturală; pentru că totdauna acelașĭ lucru face sĕ treacă cine-va peste

marginile deprinderiĭ sale actuale. De aceea s'a zis:

Variația în toate este plăcut lucru.

De aceea și tot ce se face după un interval oare-care de timp este plăcut. Ast-fel ne place a vedea oamenĭ. pe cari de mult nu-ĭ am văzut, precum și lucrurĭ; căcĭ aceasta este o schimbare din starea prezentă, apoĭ tot ce se întêmplă după mult timp este rar, și ce e rar place. Și a ști și a se mira de ordinar sunt plăcute lucrurĭ; căcĭ mirarea nu este alt ceva de cât dorința de a ști, așa încât orĭ-ce lucru admirat este și dorit, și a învăța atuncĭ este a ne restabili în starea noastră naturală. Și a face bine și a priimi bine de la alțiĭ este plăcut lucru; căcĭ a priimi bine este a căpăta ceea ce dorim, ear a face bine este semn că are cine-va și că întrece pe alțiĭ, doauă lucrurĭ dorite de oamenĭ. Și din cauză că este plăcut lucru a face bine, de aceea le place oamenilor și a îndrepta pe aproapele lor și a pune capăt la un lucru remas neterminat. Fiind-că a ști și a se mira și cele de aseminea sunt plăcute, de aicĭ rezultă neapărat că și orĭ-ce imitațiune, precum pictura, sculptura, poezia și orĭ-ce imitațiune bună ne place, chiar când lucrul imitat nu ne place;

căcĭ plăcerea ce simțim nu este pentru lucrul imitat, ci pentru că ne dăm seamă că acesta este cutare lucru, etc., așa încât se întêmplă și aicĭ sĕ învĕțăm ceva. Aseminea ne plac și peripețiile și scăpările din primejdiĭ, în cari puțin a lipsit sĕ peară cine-va; căcĭ toate acestea ne pun în mirare.

Fiind că tot ce este după natură este plăcut, și ființele de aceeașĭ specie sunt între dênsele omogene după natură, și toate ființele omogene se aseamînă, de aceea de ordinar ele plac unele altora; de exemplu, omul place omuluĭ, calul caluluĭ, têněrul têněruluĭ. De aicĭ aŭ eșit și proverbele:

«Fie-care găsește plăcere cu ceĭ de vêrsta sa.
«Spune-mĭ cu cine te adunĭ, sĕ-ți spun cine eștĭ.
«Corb la corb nu scoate ochiĭ.
«Cĭoara tot-dauna se vede lângă cĭoară.»

Și toate cele-lalte de felul acesta. Și fiind-că toate câte se aseamînă și sunt de aceeașĭ specie plac unele altora, și maĭ cu seamă fie-care place sie însu-șĭ, de aicĭ rezultă neapĕrat că toțĭ oameniĭ se iubesc pe sine maĭ mult saŭ maĭ puțin. Căcĭ fie-care îșĭ găsește semenele sĕŭ maĭ cu seamă în sine însu-șĭ. Fiind că dar toțĭ oameniĭ se iubesc

pe sine, trebue neapĕrat sĕ placă fie-căruia tot ce este al sĕŭ. de exemplu, faptele sale și vorbele sale; de aceea de ordinar iubim pe ceĭ cari ne lingușesc, pe ceĭ cari ne iubesc, pe ceĭ cari ne onorează și pe copiiĭ noștri; căcĭ copiiĭ sunt făptura noastră. Ne place și a pune capĕt la un lucru neterminat; căcĭ atuncĭ devine lucru al nostru. Și fiind că a domni este un lucru foarte plăcut, de aceea și a trece de om înțelept este plăcut lucru; căcĭ mintea sănĕtoasă impune ascultare, și a fi înțelept însemnează a ști și lucrurĭ cari pun în mirare pe oamenĭ.

Pe lângă aceste, fiind că oameniĭ țin a fi onorațĭ, de aceea de ordinar trebue sĕ le placă neapĕrat și a critica pe aproapele lor. Și unde se crede cine-va că este bun și se întrece pe sine, acolo îĭ place și a-șĭ cheltui timpul, dupĕ cum zice și Euripide despre artist:

Și la aceasta grăbește, dându-șĭ cea maĭ mare parte din timpul fie-căreĭ zile, ca sĕ ajungă sĕ se întreacă pe sine.

Asemĭnea fiind că și jocul și tot felul de odihnă și rîsul sunt lucrurĭ plăcute, este neapĕrată trebuință ca și orĭ-ce provoacă rîsul sĕ fie plăcut, fie om, fie vorbe, fie fapte. Despre lucrurile ênsă

cari provoacă rîsul am vorbit în cartea despre arta poetică.

Atâta dar și despre lucrurile plăcute, ear cele neplăcute se pot cunoaște din contrariile celor de maĭ sus.

VERIFICAT
1987

VERIFICAT
2017

TABELA MATERIILOR :

	Pag.
Prefața	III
Pasiunile	1
Mănia	2
Îmblânzirea	11
Iubirea	17
Frica	24
Rușinea	32
Recunoștința	41
Mila	44
Indignarea	49
Invidia	55
Zelul	59
Moravurile	62
a. Moravurile ce le dă vêrsta	
1. Moravurile tinerilor	62
2. Moravurile bătrânilor	65
3. Moravurile celor în vêrstă bărbătească	68
b. Moravurile ce le dau bunurile noroculuĭ.	
1. Moravurile celor nobilĭ	70
2. Moravurile celor bogațĭ	71
3. Moravurile celor de la putere și celor norocoșĭ	73
Plăcerea	75

VERIFICAT 2007

BIBLIOTECA Centrală Universitară București